

**Ansvarsforholdet mellom styret, daglig leder og
revisor.**

Med blikk på det erstatningsrettslige.

Kandidatnummer:

Leveringsfrist: 25. november 2009

Til sammen 16 753 ord

10.05.2010

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Problemstilling	1
1.2	Bakgrunn	1
1.3	Avgrensning	1
1.4	Den videre fremstillingen	2
<u>2</u>	<u>AKTØRENE</u>	<u>2</u>
2.1	Innledning	2
2.2	Aksjeselskapet	2
2.3	Styret	3
2.4	Daglig leder	5
2.5	Revisor	6
2.5.1	Hvorfor revisjon?	7
2.5.2	Innholdet av revisjonen	8
2.6	Tredjepart	9
<u>3</u>	<u>ERSTATNINGSANSVARET</u>	<u>10</u>
3.1	Innledning	10
3.2	Culpaansvaret	11
3.2.1	Relevante rettskilder ved culpabedømmelsen	12
3.2.2	Culpa-ansvarets objektive side	14
3.2.3	Culpa-ansvarets subjektive side	26

3.3	Årsakssammenheng	30
3.3.1	Ansvarsfordelingen i lys av culpaansvaret	35
3.4	Ansvarsreduserende eller ansvarsutelukkende forhold.	36
3.4.1	Skadelidtes medvirkning skl. § 5-1	36
3.4.2	Lemping skl. § 5-2	37
<u>4</u>	<u>ANSVARSFORDELINGEN I ENKELTE TYPETILFELLER</u>	<u>38</u>
4.1	Innledning	38
4.2	Ansvaret for at det foreligger misligheter og feil i årsregnskapet?.	39
4.3	Ansvaret for at formuesforvaltningen er ordnet på en betryggende måte.	43
4.4	Ansvaret for feil ved kapitalinnskudd	46
4.5	Betraktninger rundt ansvarsfordelingen	48
<u>5</u>	<u>KONKLUSJON</u>	<u>49</u>
<u>6</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>50</u>
6.1	Bøker og tidsskriftartikler	50
6.2	Lov- og forarbeidsregister	51
6.3	Domsregister	51

1 Innledning

1.1 Problemstilling

Det spørsmålet som behandles i oppgaven er hvordan ansvarsfordelingen mellom styret, daglig leder og revisor er i aksjeselskapet. Med dette mener jeg hva aktørene er pålagt av oppgaver og plikter gjennom lover og forskrifter.

Jeg ser på hvordan erstatningsrettslige regler virker inn på denne ansvarsfordelingen gitt gjennom lover og forskrifter, om det fører til at den fastholdes eller om den avviker fra dette.

1.2 Bakgrunn

Det har i den senere tid med jevne mellomrom dukket opp saker hvor store finansskandaler har ført til at eiere, banker og kreditorer har lidt tap på grunn av feil eller bevisst korrupsjon gjort av noen i selskapet. Fra de siste årene kan nevnes IT-Factory-saken i Danmark, Vannverksaken på Romerike. Men også sakene Finance Credit og Sponsor Service er nok fortsatt bevart i folks minne. Dette har ført til større fokus på hvem som er ansvarlig for slike skandaler, og hvem det er hensiktsmessig å stille til ansvar i den forstand at man får mest ut av et eventuelt erstatningssøksmål. Mange saker dukker aldri opp i domstolene da de ansvarlige enten inngår forlik, eller at de skadelidte finner at det ikke er noe å hente hos den ansvarlige part.

1.3 Avgrensning

Jeg vil i oppgaven se på ansvarsfordelingen mellom styret, daglig leder og revisor i aksjeselskapet. En avgrensning mot allmennaksjeselskap vil her være naturlig, da disse er underlagt et enda strengere regime hva angår rapportering og regnskaper.

Videre ser jeg på hvem som kan stilles til ansvar etter erstatningsrettslige regler. Jeg behandler ikke spørsmål rundt hvem som kan stilles til ansvar som medvirker etter lov av 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper (asl.) § 17-1 (2).

Endelig behandler jeg ikke strafferettslige eller prosessuellerettslige regler i forhold til subjektene i oppgaven.

1.4 Den videre fremstillingen

Jeg vil i det følgende først redegjøre for de forskjellige aktørene som oppgaven omhandler (kapittel 2). Deretter belyses det erstatningsrettslige utgangspunkt (kapittel 3), fulgt av utvalgte typetilfeller og betraktninger rundt ansvarsfordelingen (kapittel 4). Og til slutt kommer min konklusjon (kapittel 5).

2 Aktørene

2.1 Innledning

Når jeg nå videre skal drøfte ansvaret til de ulike organene i et aksjeselskap og revisor, er det viktig å kjenne til disse aktørenes rettslige organisasjon, stilling og hvordan de utfører sitt arbeide. Jeg vil her legge på plass de grenser som skiller de forskjellige organene fra hverandre. Først ser jeg på aksjeselskapet, deretter fortløpende de ulike aktørene som spiller en rolle, inkludert tredjepart.

2.2 Aksjeselskapet

Aksjeselskapet er den mest utbredte selskapsformen vi har. Et aksjeselskap kjennetegnes først og fremst ved at eierne har et begrenset ansvar for selskapets forpliktelser, jf asl § 1-1 (2). Det vil si at ingen av eierne hefter for mer enn det beløpet de har ”skutt” inn i selskapet. Eierne i et aksjeselskap heter aksjonærer. Det begrensede ansvaret innebærer at selv om selskapet går konkurs, kan ikke eventuelle kreditorer kreve at aksjonærene dekker gjelden, jf. § 1-2 (1). Dermed blandes ikke aksjonærenes private økonomi inn i selskapets.

Aksjeselskapet betraktes som en juridisk enhet som ikke selv kan foreta seg noe. Det er ordnet slik at forskjellige organer handler på vegne av selskapet. Disse organene binder, i kraft av sin stilling, selskapet både internt og eksternt. De ledende organene i

aksjeselskapet er først og fremst styret og daglig leder, jf. asl. §§ 6-12 og 6-14. Selv om disse organene handler på selskapets vegne har eierne, altså aksjonærene, et organ som kan styre disse organene igjen og det er generalforsamlingen. Gjennom generalforsamlingen utøver aksjonærene ”den øverste myndighet i selskapet”, jf. § 5-1. Generalforsamlingen har til oppgave å være beslutningsorgan for aksjonærene, slik at deres interesser i selskapet bli beskyttet på best mulig måte.

Det finnes to typer aksjeselskaper, allmennaksjeselskaper(ASA) og private aksjeselskaper(AS). Forskjellen på disse to selskapsformene er at i ASA kan hvem som helst innbys til å tegne nye aksjer, mens i AS kan bare aksjeeiere eller enkelte navngitte personer tegne aksjer, jf. asal. § 10-1 (1) og asl. § 10-1 (1). Når det gjelder AS så henter det inn sin kapital ved at stifterne skyter inn et bestemt beløp som blir deres del av selskapet. Aksjekapitalen for disse to selskapsformene er henholdsvis minimum på 1 million norske kroner for ASA, og hundre tusen for AS.

Aksjeselskaper er revisjonspliktige etter lov av 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer (revl.) § 2-1 (1)¹. Det vil si at selskapet er pliktig til å få sitt årsregnskap revidert av en registrert eller statsautorisert revisor

2.3 Styret

I henhold til asl. § 6-1 er det obligatorisk for et hvert aksjeselskap å ha et styre. Styret velges av generalforsamlingen jf. asl § 6-3. Styret har ansvaret for forvaltningen av selskapet og skal sørge for at det er forsvarlig organisert, jf. asl. § 6-12 (1). Det at styret står for forvaltningen innebærer i utgangspunktet all ledelse av selskapets virksomhet, både driften av selskapet forretninger og enhver annen aktivitet for selskapet.² Aksjeselskaper trenger ikke å ha andre ledende organer enn et styre, men hvor selskapet har en daglig leder blir den daglige forvaltningen gitt til denne. Det at forvaltningen av selskapet hører under styret innebærer, som vi også skal se for daglig leder, en rett og en plikt for styret til å

¹ Jf. lov av 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap (rskl.) § 1-2 (1) nr. 1

² Andenæs s. 378

forvalte og ta avgjørelser. Styret har etter norsk rett blitt gitt en stor kompetanse og kan ta avgjørelser av ganske stor betydning uten at det trenger å forspørre generalforsamlingen. Har generalforsamlingen gitt påbud i vedtektene om noe styret skal følge eller at saker av en visse karakter skal behandles i generalforsamlingen, må styret følge disse. Denne retten til å forvalte står seg også overfor daglig leder, som står i en underordnet stilling i forhold til styret. I alle saker som gjelder det forvaltningsmessige kan styret gripe inn når og hvordan det måtte ønske i den daglige driften.³ Men styret har ikke rett til å gå så langt at daglig leder i realiteten fratas sin funksjon i selskapet.

Det at forvaltningen er en plikt for styret innebærer at styret skal lede forvaltningen av selskapet og sørge for at organiseringen er tilstrekkelig. Går vi til asl. §§ 6-12 og 6-13 ser vi der at flere av leddene begynner med "Styret skal...". Dette er de pliktene som styret har, så som å sørge for forsvarlig organisering, fastsette planer og budsjetter, holde seg orientert om selskapets økonomi, føre tilsyn med den daglige ledelse osv. Det er ingen ting i veien for at styret delegerer sin forvaltningsmyndighet til daglig leder eller andre i organisasjonen, men det kan aldri delegere seg vekk fra det ansvaret som er gitt i loven. Det finnes noen unntak fra denne delegeringsmyndigheten hvor aksjeloven inneholder noen spesialbestemmelser om styrets gjøremål, jf f. eks §§ 3-5, 6-30, 6-31 og 6-18. Disse oppgavene må styret foreta selv.

En annen viktig side av styrets forvaltningsansvar er å påse at kravet til forsvarlig egenkapital til en hver tid er oppfylt, jf. asl. § 3-4. Selskapets egenkapital skal være forsvarlig ut fra risikoen og omfanget av den virksomhet det driver. Grunnen til at dette ansvaret hviler på styret selv om det ikke eksplisitt fremgår av § 3-4, er at styret ut fra § 3-5 skal reagere dersom egenkapitalen er lavere enn det som er forsvarlig etter § 3-4, eller dersom egenkapitalen er blitt mindre enn halvparten av aksjekapitalen. Man må se disse to bestemmelsene i sammenheng.

I tillegg til de plikter som aksjeloven tillegger styret følger det også plikter gjennom annen lovgivning, så som revisorloven, foretaksregisterloven⁴ og regnskapsloven.

³ Andenæs s. 379

⁴ Lov av 21. juni 1985 nr. 78 om registrering av foretak (fregl) § 4-2

2.4 Daglig leder

Etter asl. § 6-2 (1) første punktum skal alle aksjeselskaper ha en daglig leder. Går vi videre til andre punktum i det samme leddet heter det at styret i selskaper med aksjekapital på mindre enn tre millioner kroner kan velge at selskapet ikke skal ha en daglig leder.

Kompetansen til å tilsette daglig leder ligger hos styret jf. § 6-2 (2).

Daglig leders oppgave er å stå for den daglige ledelse av selskapets virksomhet og skal følge de retningslinjer og pålegg styret har gitt, se asl. § 6-14 (1). I utgangspunktet er dette alle mulige saker som er av relevant interesse for selskapets forretninger. Det at daglig leder ”står for” den daglige ledelse innebærer en rett og en plikt.⁵ Daglig leder har med dette rett til å foreta den daglige ledelse uten å måtte gå til styret først. Men han må holde seg innenfor de retningslinjer og pålegg styret har gitt ham. I det at daglig leder også har en plikt til å foreta den daglige ledelsen, ligger det at styret kan avvise saker som angår den om daglig leder legger det fremfor styret. Hvis så skulle inntreffe må daglig leder selv treffe beslutninger og avgjøre slike saker.

Aksjeloven setter en skranke i § 6-14 (2), ved saker som etter selskapets forhold er av uvanlig art eller stor betydning. Hva som er saker av uvanlig art må vurderes ut fra selskapets ordinære drift.⁶ Er det saker som selskapet vanligvis ikke driver med og som daglig leder ikke gjør som en del av den vanlige daglige ledelsen, skal disse forelegges styret til avgjørelse. Er det grensetilfeller kommer ikke bare sakens art og betydning isolert sett i betraktning, men sakens art og betydning i sammenheng med virksomhetens art og omfang i vedkommende selskap. Dette kan vi tolke av uttrykket ”etter selskapets forhold”⁷. Det er også avgjørende hvilke bransje eller sektor selskapet driver innen. Som eksempel kan nevnes Ivaran-dommen⁸ hvor den administrerende direktøren foretok valutahandel på

⁵ Andenæs s. 184

⁶ Norsk Lovkommentar s. 2743

⁷ Andenæs s. 383

⁸ Rt. 2003 s. 696 Avsnitt 64 Mer om denne se 3.3.2

selskapets vegne, til tross for at det var shipping selskapet drev innen. Dette var mer eller mindre normalt innen denne bransjen, og var dermed ikke sett på som en sak av uvanlig art.

Hva som er saker av stor betydning for et selskap avhenger av størrelsen på selskapet. Det er forskjell på hva Helge Lund kan foreta seg på vegne av Statoil Hydro, og hva Peder Ås som daglig leder av et lite entreprenørfirma i Lillevik kan foreta seg. Investeringer eller driftsendringer som relativt sett er store for selskapet, kan være saker av stor betydning og må styre behandles. Det kan ofte være praktisk for selskaper at daglig leder gis myndighet også i slike saker for å spare styret for mye arbeid. Da må styret gi ham en spesiell fullmakt til det jf. § 6-14 (3). Dette løses ofte ved at styret gir daglig leder en rett til å tegne selskapet eller at han tildeles prokura.

Ifølge asl. § 6-14 (4) skal daglig leder sørge for at selskapets regnskap er i samsvar med lov og forskrifter, og at formuesforvaltningen er ordnet på en betryggende måte. Dette er et ansvar som er lagt direkte til daglig leder og som han ikke kan delegere seg fra.

Daglig leder skal minst hver fjerde måned underrette styret om selskapets virksomhet, stilling og resultatutvikling, jf § 6-15 (1). Dette er et minstekrav i loven og styret eller daglig leder er fritt til å velge en hyppigere møtevirksomhet dersom de ser at det trengs. Det er gjennom disse møtene at styret kan holde kontrollen med selskapets virksomhet.

I tillegg til utøvelse av den daglige ledelsen er det også andre regler som har betydning for daglig leders forhold. Daglig leder har blant annet rett og plikt til å være til stede under generalforsamlingen og å gi sin mening om de sakene som er til behandling, jf § 5-4. Dagligleder kan også gå under andre navn som direktør eller administrerende direktør

2.5 Revisor

Som vi så over i punkt 2.2 har aksjeselskapet plikt til å få sine regnskaper revidert av en registrert eller statsautorisert revisor⁹. Går vi til aksjeloven ser vi at det påligger generalforsamlingen, altså eierne, å velge hvem de ønsker som revisor for selskapet.¹⁰

⁹ Revl. § 2-1

¹⁰ Se asl. § 7-1 (1)

Revisor er en forholdsvis ny æra i norsk selskapligrettslig sammenheng. De første revisorene kom mot slutten av det 19. århundre, og var da som en forlenget arm for eierne til å holde kontrollen med ledelsen og driften av selskapet.¹¹ Siden ble det et behov for å benytte seg av revisor til flere oppgaver og man fikk lovfestet disse. Først til å gå gjennom debtors regnskaper i konkurssaker, og etter hvert til forretningsmessig revisjon av regnskapene til aksjeselskaper. Ingen av lovene stilte noen krav til kompetansen revisorene skulle inneha, eller til revisjonens form. Det ble heller ikke stilt noen krav til at revisor skulle være objektiv og uavhengig. Utover på 1900-tallet kom det flere aksjelover og i 1929 kom den første revisorloven. Gjennom alle disse lovene ble det stadig stilt strengere krav til revisorenes kompetanse og formen på revisjonen. Grunnen til dette var at revisjonen ikke lenger bare var til eiernes interesse, men fikk større betydning for tredjemenn som kreditorer, banker, kontraktsparter, myndigheter osv. Revisjonen fikk en større samfunnsmessig betydning og skulle hjelpe myndighetene med å kontrollere at bokføring og regnskaper var i samsvar med lover, forskrifter og god regnskapsskikk. Dessuten at formuesforvaltningen var ordnet på en forsvarlig og betryggende måte.¹² Dette er bakgrunnen for det revisjonsvesenet vi har i dag.

2.5.1 Hvorfor revisjon?

For at næringslivet skal fungere må de forskjellige aktørene ha tiltro til hverandre. Dette var problemet i den finansielle krisen vi var inne i. Banker og andre utlånsinstitusjoner har ikke tiltro til selskapene og ønsker dermed ikke å låne ut penger til dem. Revisjonen er en av de faktorene som bidrar til stabilitet i næringslivet og øker tiltroen til aktørene, ved at revisor går god for at regnskapene er korrekte etter lover og forskrifter.

Eneste måten andre aktører kan få innblikk i hvordan et selskaps økonomiske situasjon er, er gjennom årsregnskapet. Derfor er det viktig at årsregnskapet har så stor troverdighet som mulig, og dette er forsøkt gjennomført ved at man lar en kyndig og uavhengig instans som revisor granske det. I forarbeidene uttaler revisorutvalget at formålet med revisjonen er

¹¹ Cordt-Hansen s. 17

¹² Cordt-Hansen s. 19

”...en uavhengig og selvstendig etterfølgende bekreftelse av at årsregnskapet, dvs. så vel bokføring som selve årsregnskapet, er avlagt i samsvar med de krav som er satt i lov og forskrifter, herunder at fullstendighet og spesifikasjonsnivå oppfyller kravene i regnskapslov og at årsregnskapet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon.”¹³

Revisjonen av et selskap setter revisor i stand til å avgi en erklæring om at selskapets årsoppgjør er i overensstemmelse med lover og god regnskapsskikk.¹⁴ Dermed kan andre aktører som kreditorer, banker, kontraktsparter, aksjonærer etc. stole på det som står i årsregnskapet og bygge videre forhold på dette. For at dette skal fungere er det viktig at tredjepart har tiltro til og kan stole på revisjonen og revisorerklæringen. Derfor er det, som jeg kommer inn på senere i oppgaven, strenge krav som stilles til revisor og revisjonen.

2.5.2 Innholdet av revisjonen

Hva en revisjon skal inneholde vil nok variere ut fra den revisjonspliktiges situasjon og hva som til en hver tid ligger i den rettslige standarden ”god revisjonsskikk”. Det faste utgangspunkt finner vi i revisorlovens § 5-1. Her ser vi at revisor skal vurder om årsregnskapet er utarbeidet og fastsatt i henhold til lov og forskrifter, og om den revisjonspliktiges ledelse har oppfylt sin plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av regnskapsopplysninger i samsvar med lov og forskrifter. Revisor skal dessuten vurdere opplysninger i årsberetningen om regnskapet, forutsetningen om videre drift, og forslag til anvendelse av overskudd eller dekning av tap er i samsvar med lov og forskrifter, og om opplysningene er konsistent med årsregnskapet. Videre skal revisor se etter at den revisjonspliktige har ordnet formuesforvaltningen på en betryggende måte og med forsvarlig kontroll. Lover og forskrifter gir ingen føringer for hvordan revisjonene skal gjennomføres, men overlates til revisor selv å avgjøre. Det hele munner ut i at alt må gjøres i henhold til god revisorskikk, så revisor må til en hver tid gjøre de undersøkelser og kontroller han finner nødvendig for å oppfylle kravene fra lov, forskrifter og standarder.

¹³ NOU 1997: 9 s. 77

¹⁴ Gulden s. 42

I henhold til RS¹⁵ 320 begrenser revisjonen seg til å utføre de undersøkelser av regnskapsinformasjonen som inneholder vesentlige feil. Hva som er en vesentlig feil er nærmere definer i RS 320s punkt 3; *”Informasjon er vesentlig hvis feil i eller utelatelse av informasjonen kan påvirke økonomiske beslutninger som treffes av brukerne på grunnlag av årsregnskapet.”* Bakgrunnen for dette vesentlighetskravet er en fornuftig bruk av tid og penger. Skulle man kunne garantere at regnskapsinformasjonen er helt riktig hadde det krevdes uforholdsmessig mye tid og penger. Om noe er vesentlig avhenger av *”...størrelsen av regnskapsposten eller feilen, sett i forhold til omstendighetene rundt utelatelsen eller feilen.”*

Revisjonen avsluttes med at revisor avgir en revisorberetning i samsvar med revl. § 5-6 og RS 700.

2.6 Tredjepart

Det er på det rene at selskapet og aksjeeiere kan kreve styret, daglig leder og revisor for erstatning etter asl. § 17-1 og revl. § 8-1¹⁶. Alternativet ”eller andre” i asl. §17-1, ble innført ved lov 2006 nr. 88. Fra vedtakelsen av aksjeloven i 1997 og frem til dette tidspunktet, gjaldt bestemmelsen bare selskapets og aksjeeiernes adgang til å fremsette erstatningskrav mot selskapets ledelse. Krav fra andre skadelidte, som for eksempel krav fra kreditorer, måtte da bygges på det ulovfestede skyldansvar. Lovendringen i 2007 var bare en kodifisering av dette ansvaret. Så i utgangspunktet kan hvem som helst saksøke styret, daglig leder eller revisor, begrensningen ligger kun i om det foreligger adekvat årsakssammenheng mellom skylden og den oppståtte skaden.¹⁷

For å kunne gå til domstollene med sitt krav og kreve erstatning kreves det prosessrettslig noe mer. Etter tvisteloven av 17. juni nr. 90 2005 (tvl.) kreves det blant annet at skadelidte har partsevne, jf. tvl. § 2-1, og at han har rettslig interesse i saken jf. tvl. § 1-2. Alle som mener å være påført et tap og som har blitt skadelidende på grunn av handlinger eller unnlater utført av ledelsen i et aksjeselskap eller revisor, har av den nevnte årsak rettslig

¹⁵ Se 3.2.1 for nærmere om revisorstandardene

¹⁶ Se kapittel 3

¹⁷ Gulden s. 235

interesse.¹⁸ Jeg vil ikke behandle de prosessuelle spørsmålene noe nærmere i oppgaven og går ut fra de er oppfylt i den videre fremstillingen.

De tredjemenn det er mest sannsynlig at kan havne i en posisjon som skadelidte og dermed få et erstatningskrav mot styret, daglig leder eller revisor, er kreditorer (eks. leverandører og lånegivere), medkontrahenter og konkursbo¹⁹.

Revisor kan havne i ansvar til en relativt stor gruppe med skadelidte. Revisor skal utarbeide en såkalt revisorberetning som bekrefter at årsregnskapet er i henhold til lover og forskrifter. Denne beretningen er egentlig bare ment for aksjeselskapets generalforsamling, men sendes inn til Brønnøysund og blir dermed tilgjengelig for alle. Revisor kan i henhold til alminnelige erstatningsregler bli ansvarlig overfor alle som ha brukt informasjonen i årsregnskapet og har lidt tap på grunn av dette. De siste årene er det også blitt opprettet databaser hvor mye av informasjonen fra Brønnøysund er tilgjengelig.²⁰ Her kan man lese alt om årsregnskapet, om det er godkjent eller ikke, revisors anmerkninger osv. Så vi ser at en skadelidt aldri kan avvises av retten begrunnet med at revisors plikt til å revidere aktsomt ikke gjelder i relasjon til vedkommende. Problemet for skadelidte vil være at han befinner seg langt ute i rekken av interessenter og vil få problemer med å bevise at det foreligger en påregnelig årsakssammenheng.²¹

3 Erstatningsansvaret

3.1 Innledning

Etter norsk erstatningsrett må tre kumulative vilkår være oppfylt for at noen skal bli erstatningsansvarlig. Det må foreligge et ansvarsgrunnlag, et erstatningsmessig tap og en

¹⁸ Cordt-Hansen s. 287

¹⁹ Rt. 1993 s. 1399 Ytternes-dommen Mer om denne under punkt 3.4.2

²⁰ Eks. purehelp.no

²¹ Gulden s. 236

påregnelig årsakssammenheng. Den klare hovedregel er at disse vilkårene må bedømmes hver for seg. Jeg vil videre i dette kapitlet først gå gjennom culpaansvaret med dets objektive og subjektive sider holdt opp mot ansvarsfordelingen. Deretter tar jeg for meg om årsakssammenhengen og følger opp med et oversiktlig bilde av ansvarsfordelingen i lys av culparegelen. Jeg utelukker å behandle det erstatningsmessige tapet, da dette ikke er av betydning for oppgaven. Til slutt i kapitlet tar jeg for meg om ansvarsreducerende og ansvarsutelukkende tilfeller.

3.2 Culpaansvaret

Hovedregelen for erstatning i vårt rettssystem er at den som opptrer forsettlig eller uaktsomt, er erstatningspliktig overfor skadelidte for det tap som er påført ham. Det er dette ansvaret som vi kaller culpaansvaret. Ansvaret har tre grader av skyld; uaktsomhet, grov uaktsomhet og forsett. Uaktsomheten kan være bevisst (den handlende er klar over at han utsetter omgivelsene for en uønsket risiko) eller ubevisst (den handlende burde ha innsett at han skapte en slik risiko).²² Når vi snakker om grov uaktsomhet er sannsynligheten for at skaden vil inntreffe enda høyere. Endelig har vi forsett som er den groveste skyldgraden. Skadevolder har handlet med forsett om han bevisst utførte den skadevoldende handlingen eller at han måtte ha innsett at følgen av handlingen med stor sannsynlighet ville inntre, men allikevel utførte den.

Dette ansvaret var i utgangspunktet ulovfestet, men lovgiver har sett behovet for å lovfeste dette på flere rettsområder for å skjerpe ansvaret enda mer. Så også på selskapsrettens området. Det betyr ikke at bestemmelsene setter noen grenser for andre saksøkere, andre saksøkte eller andre ansvarsgrunnlag enn det som fremkommer av loven, men kodifiseringen er gjort for å bevisstgjøre aktørene på de aktuelle rettsområdene.²³ Som jeg ser på i denne oppgaven, gjelder det også et slikt ansvar for styret, daglig leder og revisor. Disse er hjemlet i asl. § 17-1 og revl. § 8-1.

Asl. § 17-1 (1):

²² Lødrup s. 122

²³ Norsk Lovkommentar: Lov av 13. juni 1997 nr. 44, note 2481

”Selskapet, aksjeeiere eller andre kan kreve at daglig leder, styret, medlem av bedriftsforsamlingen, gransker eller aksjeeier erstatter skaden som de i den nevnte egenskap forsettlig eller uaktsomt har voldt vedkommende.”

Revl. § 8-1:

”Revisor plikter å erstatte skade som denne forsettlig eller uaktsomt har voldt under utførelsen av sitt oppdrag. Et revisjonsselskap er solidarisk ansvarlig med en revisor som har utført oppdraget på dets vegne.”

Det å vurdere om en handling er culpøs er en simpel sak om handlingen er forsettlig utført. Problemet kommer ved uaktsomhetsvurderingen, hvor går grensen til det uaktsomme. Når vi foretar denne vurderingen har vi ingen lovregel som gir svaret for hvor grensen går. Vi må gå til generelle culparettslige betraktninger.²⁴ Ved uaktsomhetsvurderingen tar vi utgangspunkt i det som er en forsvarlig og holdbar handling på det livsområdet vedkommende person har handlet på. Denne forsvarlige og holdbare adferden er ikke noe som ligger fast, men endrer seg og må tilpasses skadevolderen. Det å handle forsvarlig er relativt i forhold til den enkelte situasjon, men det er avvik fra den forsvarlige handlingen som kan stille skadevolderen til ansvar. Domstollene legger vekt på flere forhold når det vurderer forsvarligheten eller uforsvarligheten av en handling. Disse forholdene er objektive og legges til grunn uten å ta hensyn til den enkelte skadevolders subjektive forhold.²⁵ Men som jeg skal se på senere kan den subjektive siden komme inn og ha betydning for vurderingen.

3.2.1 Relevante rettskilder ved culpabedømmelsen

Utgangspunktet for bedømmelsen når det gjelder styreansvaret, daglig leders ansvar og revisoransvaret er loven, og da de nevnte paragrafer; asl. §17-1 og revl. § 8-1. Disse henviser til culpanormen uten å si noe mer om bedømmelsen av ansvarsgrunnlaget. Culpanormen er en rettslig standard som vil si at den henviser til andre normer når det

²⁴ Lødrup s. 125

²⁵ Lødrup s. 128

gjelder å avgjøre om forholdet er lovstridig.²⁶ Det vil si at vi må gå til andre relevante rettskilder for å finne svaret på bedømmelsen. Det være seg rettskilder som lov, sedvane, forarbeider, etterarbeider, alminnelige rettsoppfatninger, rettspraksis og reelle hensyn. Både aksjeloven og revisorloven har regelsett som bestemmer hvordan de forskjellige aktørene skal utføre sine oppgaver. Dette gir en viss føring for culpabedømmelsen, om det ikke er handlet i henholdt til disse regelsettene heller det mot en uaktsom handling. Her må selvfølgelig også andre lover trekkes inn, som for eksempel regnskaps-, skatte-, avgiftsloven.²⁷

Rettspraksis er en sentral rettskilde på dette område, men med visse begrensninger.

Rettspraksisen er rimelig sparsomlig da det er få saker som går helt til Høyesterett og de fleste saker ikke kommer lenger enn til ting- eller lagmannsretten. Den rettskildemessige vekten av slike dommer er ut fra rettskildelæren på langt nær like stor som høyesterettsdommer, men siden det er få høyesterettsdommer kan nok vekten av disse være noe større enn vanlig. Grunnen til at det er så få dommer kan være at erstatningskrav mot revisor sjeldent havner i retten da forlik fremstår som beste løsning for begge parter. Årsaken til dette er at revisor er sårbar for negativ publisitet. Revisorfirmaene bygger sitt omdømme på kvalitet og stabilitet, og er avhengig av å virke tillitsvekkende.²⁸ Når det gjelder styret og daglig leder, er nok ikke skadelidte veldig interessert i å løpe hele veien til Høyesterett siden det økonomiske utbyttet vanligvis ikke er veldig stort.

Reelle hensyn er en annen rettskilde og blir ofte sentral da det er få andre rettskilder å bygge på. Reelle hensyn kommer inn ved tolkning av lovregler som gir styret, daglig leder og revisor plikter som er skjønsmessig angitt.²⁹ Eks. asl.§ 6-12 1. ledd, hva ligger i ”...forsvarlig organisering av virksomheten.”? Og for daglig leder; asl. § 6-14 4. ledd ”...formuesforvaltningen er ordnet på en betryggende måte.” Ved løsningen av slike rettsspørsmål kan reelle hensyn være; hensynet til de samfunnsmessige virkninger en bestemt løsning vil få, forskjellige godhetsvurderinger som for eksempel ulike former for

²⁶ Normann Aarum s. 189

²⁷ Normann Aarum s. 190

²⁸ Gulden s. 253

²⁹ Normann Aarum s. 190

rettferdighetsbetraktninger, formålsbetraktninger³⁰ og interesseavveininger og hensynet til næringslivet.³¹

Ved bedømmelsen av revisor har vi en annen til dels sentral kilde, nemlig revisorstandardene. Revl. § 5-2 2. ledd uttrykker at revisor skal utføre virksomhet i henhold til ”god revisjonsskikk”. Dette har ført til at det til en hver tid blir utarbeidet et sett oppdaterte standarder for hva som er god revisjonsskikk. I utgangspunktet er ikke disse standardene bindende for andre enn bransjen, og med det har de liten rettskildemessig verdi. Men det har vist seg at domstolene har lagt disse til grunn i flere saker, så det må antas at de har relativt stor vekt når det er snakk om revisors erstatningsansvar.³²

3.2.2 Culpaansvarets objektive side

Vi har slått fast over at utgangspunktet for culpavurderingen er at en forsvarlig handling må til en hver tid vurderes opp mot det livsområdet man befinner seg på.

Jeg vil videre i dette avsnitte gå gjennom de objektive forhold domstolene tar i betraktning ved en culpavurdering.³³

Det første forholdet som blir lagt vekt på er de normer som fremgår av lover og forskrifter. Etter hvert er det ganske mange områder og bransjer som har blitt regulert gjennom lover og forskrifter. Dette gjelder ikke minst for aksjeselskaper og revisorer. Har man handlet i strid med en lov eller forskrift som har til formål å forhindre den skade som har skjedd ved handlingen, er det stor sannsynlighet for at man blir stilt til ansvar. Har ikke loven eller forskriften som formål å forhindre den skade som er voldt, vil overtredelsen ha mindre interesse for uaktsomhetsvurderingen.³⁴

Domstolene tar i betraktning hvilke handlingsalternativer skadevolder hadde. Domstolen går inn i hans situasjon og vurderer handlingsalternativene slik de fremsto eller burde ha

³⁰ Kommer jeg nærmere inn på i punktet 3.2.2.1

³¹ Normann Aarum s. 191

³² Cordt-Hansen s. 21

³³ Disse punktene er hentet fra Lødrups bok om erstatningsrett hvor han begrunner punktene ut fra dommer. Jeg vil her bare referere til det han skriver og ikke til den enkelte dom som er bakgrunnen for punktet.

³⁴ Lødrup s. 133

fremstått for skadevolder. Ut fra dette kan man finne om det var uaktsomt av skadevolder ikke å handle på en annen måte. Et eksempel kan være at en revisor eller dagligleder burde ha hentet inn bistand fra en mer kompetent person for å se på saken, enn at man handlet ut fra sin usikkerhet. Om andre handlingsalternativer ville vært urealistiske eller bortimot umulige å gjennomføre, vil domstolene normalt legge liten vekt på disse ved culpavurderingen.³⁵

Hvilke forebyggende tiltak som er blitt satt i gang for å forhindre en eventuell skade er et aktuelt punkt domstolene tar med i sin vurdering ved fordelingen av ansvaret. Hvilke tiltak skadevolder burde foretatt, må vurderes opp imot den skaderisiko som er på området. Men disse tiltakene må også vurderes opp mot kost vs nytte. Er det kostbare tiltak som ikke har en veldig stor effekt blir det ikke lagt så stor vekt på dette i vurderingen om de ikke er foretatt. I revl. § 5-1 2. og 3. ledd heter det;

”Revisor skal se etter den revisjonspliktige har ordnet formuesforvaltningen på en betryggende måte og med forsvarlig kontroll.

Revisor skal gjennom revisjonen bidra til å forebygge og avdekke misligheter og feil.”

Vi ser ut fra dette at revisor er pålagt et ansvar for å påse og forebygge feil som ledelsen i et aksjeselskap eventuelt har gjort i forbindelse med formuesforvaltningen. Her må revisor gå aktivt inn med ledelsen og sette i verk tiltak som forhindrer feil. Dette kan være tiltak som nyere og bedre regnskaps- og datasystemer, øke kompetansen hos dem som jobber med regnskaps- og formuesforvaltningen, klarere instruksjoner fra ledelsen osv. for å nevne noen. Vi ser også ut fra asl. § 6-12 2. og 3. ledd at styret er ansvarlig for at forebyggende tiltak er satt i verk;

”Styret skal i nødvendig utstrekning fastsette planer og budsjetter for selskapets virksomhet. Styret kan også fastsette retningslinjer for virksomheten.

Styret skal holde seg orientert om selskapets økonomiske stilling og plikter å påse at dets virksomhet, regnskap og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll.”

³⁵ Lødrup s.142

Hvor god tid skadevolder hadde til å vurdere handlingsalternativer kan være et moment i vurderingen. Handlet vedkommende under tidspress, må han vurderes mildere enn en som hadde god tid til å vurdere de forskjellige handlingsalternativene. Dette momentet er ikke så praktisk ved de situasjonene som vil oppstå ved handlinger gjort av revisor eller ledelsen i selskaper. Disse har ofte god tid til å vurdere å tenke igjennom sine handlinger før man foretar dem. Ofte går man til profesjonelle konsulenter for å spørre om råd, så som advokater og revisorer. Men det kan tenkes at også disse kan komme opp i situasjoner hvor man står overfor et visst tidspress.

3.2.2.1 Skadeevnen

Rettspraksis har vist at retten legger vekt på skadeevnen ved vurderingen av culpaansvaret. Skadeevnene er et uttrykk for hvor stor risiko det er for at en handling eller unnlatelse kan føre til en skade.³⁶ Burde skadevolder ha handlet annerledes ut fra at han visste risikoen for at skaden skulle inntreffe ved den handling han utfører? Jo større sannsynlig det er for at en eventuell skade inntreffer og jo større skade som kan oppstå, desto mindre skal det til for at handlingen kan føre til uaktsomhet.³⁷ Dette vil dermed føre til at hvor risikoen er stor, er det grunn til å handle med enda større forsiktighet eller eventuelt handle på en annen måte. Om dette skadeevnekriteriet også gjelder i vurderingen om ansvar for styret, daglig leder og revisor vurderes i det følgende.

Når det gjelder bedømmelsen av styreansvaret ut fra skadeevnekriteriet har vi få holdepunkter i rettspraksis, og må dermed foreta en vurdering på de forskjellige områdene for ansvaret. Når det gjelder brudd på en spesifikk lovbestemt plikt som er pålagt styret, eks. plikten til å avlegge årsoppgjør, er det ikke rom for vurderinger og det er gitt hva som er resultatet. Noe annet blir det ved forvalteransvaret, som i stor utstrekning må bero på skjønn i forhold til det enkelte foretak. Det er klart at om det er saker av stor betydning for selskapet, bør styret utvise større forsiktighet enn om det er en "vanlig" sak de behandler. Men det må vises forsiktighet med bruk av kriteriet da styrets overordnede mål normalt er å

³⁶ Gisle, Jusleksikon s. 265

³⁷ Normann Aarum s. 192

sørge for at selskapet drives med best mulig økonomisk resultat. Det gamle ordtaket om at ”den som intet våger intet vinner” blir aktuelt. Enhver form for forretningsvirksomhet vil innebære en viss risiko, og det er ikke bare tillatt, men ønskelig at styret tar en slik risiko ved forvaltningen av selskapet. Benytter man skadeevnekriteriet ved culpabedømmelsen for styretansvaret kan dette føre til at den blir for streng. Det bør derfor utvises forsiktighet ved anvendelsen av kriteriet for styremedlemmers erstatningsansvar.³⁸

For daglig leders vedkommende forligger det, så vidt jeg har sett, som for styreansvaret, få holdepunkter i rettspraksis for å benytte skadeevnekriteriet.³⁹ Jeg vil dermed foreta en nærmere vurdering av kriteriet anvendelighet for daglig leders ansvar. Daglig leder er selskapsrettslig underlagt styret og instrueres av og rapporterer til styret. Styret er også pålagt å føre tilsyn med daglig leder, jf asl. § 6-13 (1). I utgangspunktet kan det se ut som om daglig leder ikke kan komme i ansvar på grunn av styrets overordnede ansvar. La oss se på et typetilfelle hvor daglig leder har foretatt seg noe i strid med asl. § 6-14 (2), og avgjort saker som egentlig burde vært styrebehandlet. Det er en skjønnsmessig vurdering om hva som skal styrebehandles eller ikke, og beror blant annet på selskapets størrelse. Saker som er i tvilstilfelle her er ofte saker som har liten skadeevne, fordi de klart større sakene som også har større skadeevne skal behandles for styret.

Har daglig leder handlet illojalt overfor selskapet og styret og i strid med de lover og instruksjoner han er pålagt, er dette en klart forsettelig handling som ikke rommer noen vurdering for skadeevnen.⁴⁰

Jeg kan vanskelig se at skadeevne kriteriet i større utstrekning kan komme til anvendelse for vurderingen av daglig leders culpaansvar.

For revisor har det vist seg at en vurdering av skadeevnen er svært relevant i vurderingen om han kan stilles til ansvar. Hvordan revisjonen gjennomføres er, som sagt over i 3.2, opp til den enkelte revisor så lenge han utfører revisjonen etter god revisjonsskikk.

³⁸ Avsnittet er bygget på Normann Aarum s. 192-198

³⁹ Det er få saker rundt dette som kommer til domstolene.

⁴⁰ Eks. Dom fra Eidsivating lagmannsrett 16. august 2006.

Revisorforeningen har utarbeidet en standard, RS 315, som tar for seg; Forståelse av foretaket og dets omgivelser og vurdering av risikoen for vesentlig feilinformasjon. Ut fra note 2 i standarden skal revisor ”...opparbeide seg en forståelse av foretaket og dets omgivelser, herunder foretakets interne kontroll, som er tilstrekkelig til å identifisere og vurdere risikoen for vesentlig feilinformasjon i årsregnskapet, enten den skyldes misligheter eller feil, og tilstrekkelig til å utforme og utføre videre revisjonshandlinger.”

For å oppnå dette må revisor forespørre ledelsen og andre i foretaket, foreta analytiske kontrollhandlinger og observere og inspisere virksomheten i foretaket.⁴¹

Revisor skal vurdere risikoen for vesentlig feilinformasjon i årsregnskapet. Hva som er vesentlig feilinformasjon i denne sammenheng finner vi svaret på i RS 320 note 3. Om feilen påvirker en bruker av årsregnskapet til å treffe økonomiske beslutninger, er den vesentlig.

For å se på hvilke forhold som påvirker skadeevnene, må vi gå til rettspraksis på området. I en dom fra Kristiansand byrett av 21. desember 1987 kan vi se hva retten legger vekt på ved vurderingen av skadeevnen. Saken gjaldt en bank som gikk til sak mot en av sine lånetakeres revisorer. Revisoren gikk fri på grunn av manglende årsakssammenheng, men i vurderingen av revisors handlemåte behandlet retten hvilke forhold som burde ha skjerpet revisors handlinger; regnskapspostenes størrelse/betydning⁴², dårlig internkontroll, om foretaket var i en presset situasjon økonomisk eller om der foreligger mistenkelige omstendigheter rundt postene i regnskapet. Om vi tenker oss at ingen av disse forholdene er til stede i et foretak, hvilke krav skal stilles til revisor i en slik situasjon? I en herredsrettsdom inntatt i RG 1991 s. 956, som gjaldt et erstatningskrav mot en revisor fra klientens leverandør, har vi et slikt tilfelle. Revisor hadde ikke i sin revisjon påpekt at foretakets varelager var for høyt verdsatt, og dette mente leverandøren var uaktsomt. Retten kom i denne saken til at revisor ikke hadde handlet i henhold til god revisjonsskikk, men han ble allikevel ikke dømt for å ha handlet uaktsomt. Grunnen til dette var at retten mente at unnlatelsen måtte vurderes ut ifra foretakets økonomiske situasjon på

⁴¹ RS 315 note 7

⁴² Hvor stor skade kan skje. Desto større skadeevne, desto større aktsomhetskrav stilles det.

revisjonstidspunktet, som da var upåklagelig.⁴³ Skadeevnen var på revisjonstidspunktet liten og dermed ble ikke revisor stilt til ansvar overfor leverandøren.

Etter dette ser vi at skadeevnen til en handling er relevant å ta med i bedømmelsen om en revisor har handlet culpøst eller ikke.

Ved culpavurderingen av styret, daglig leder og revisor har skadeevnekriteriet forskjellig betydning. Skadeevnen spiller mindre eller ingen betydning ved vurderingen av styreansvar og daglig leders ansvar, men gir vurderingen av revisoransvaret en god veiledning.

3.2.2.2 Hensynene bak erstatningsansvaret⁴⁴

En sentral del ved vurderingen av culpaansvaret er å se på hensynene som begrunner hvorfor man skal ilegge erstatning. I norsk erstatningsrett er det to hovedhensyn som begrunner erstatningsplikten. Det er hensynet til reparasjon og hensynet til prevensjon. Jeg vil videre se på om disse hensynene taler for at styret, daglig leder og revisor skal pålegges erstatningsansvar for sine uaktsomme handlinger.

Reparasjonshensynet har som utgangspunkt å stille skadelidte i den økonomiske posisjon han var i før skaden inntraff. Det at erstatningsplikten har en gjenopprettende funksjon er dermed klart, men hvorfor ønsker vi det slik? At skadelidte får erstatning og blir stilt som om skaden ikke var skjedd er etter enhver rettferdighetssans naturlig. Og det er dette som er erstatningsreglenes bærende element. Erstatningsretten er læren om blant annet risikofordelingen, og ut fra dette er det den som har handlet uaktsomt som er nærmest til å bære risikoen for handlingen. Oppsummerings vis kan vi si at reparasjonshensynet innebære at der det står en skadevolder bak skaden, vil erstatningsretten gjennom gjenopprettingen skape trygghet. Dette hensynet taler for erstatningsansvar for styret, daglig leder og revisor.

En annen vurdering blir det ved hensynet til prevensjon. Prevensjonshensynet sikter på å motivere potensielle skadevoldere til å unngå å volde skade, men også den som allerede har måtte betale erstatning. Dette kalles den allmenne og det individualpreventive siden av

⁴³ Foretaket gikk med overskudd og innfridd alle sine krav.

⁴⁴ Del kapittelet bygger på Lødrup s. 85-104

hensynet. Det er troen på at aktuelle skadevoldere velger å handle aktsomt når man har et erstatningsansvar hengende over seg. Det som taler for det preventive hensynet er forholdet til næringslivet. Aktørene i næringslivet er avhengig av å ha en troverdighet til hverandre og at forhold som strider mot denne troverdigheter blir straffet med et erstatningskrav. Revisors oppgave er å gi troverdighet til årsregnskapet, slik at andre kan bygge sine forhold på det. Derfor er det viktig at man stimulerer revisor til å utføre denne oppgaven så aktsom som mulig. Dette taler for at prevensjonshensynet må veie tungt ved uaktsomhetsvurderingen.

Styreansvaret innebærer også en viss grad av prevensjon, men på langt nær så strengt som ved revisor. Styreansvaret inneholder rom for handlinger som ikke alltid er helt aktsomme. Det er ønskelig at styret handler med en større grad av risiko for at virksomheten kan drives mest lønnsomt. Derfor har prevensjonshensynet ikke stor betydning ved vurderingen av styreansvaret.

For daglig leders vedkommende er det ønskelig at han handler etter de lover og instruksjoner som gjelder for ham. Men man må nok, som for styreansvaret, utvise en større romslighet for hva som er en aktsom handling. Prevensjonen veier ikke så tungt ved erstatningsvurderingen for daglig leder.

Alle de tre ansvarsformen taler for bruk av prevensjonshensynet, men for revisoransvaret veier det nok en del mer enn hos de to andre. Grunner for å legge mindre vekt på prevensjonshensynet kan være at andre preventive forhold spiller inn på hvordan aktørene velger å handle. Av forhold kan jeg nevne at det kan bli aktuelt med et straffeansvar, I revisorbransjen får man ofte oppdragene etter sitt omdømme og har dermed et ønske om å holde det så hederlig som mulig. Dette gjelder nok mer eller mindre for styret og daglig leder også, da man ønsker å virke troverdig når man skal inngå kontrakter osv.

Et tredje hensyn som kan gjøre seg gjeldene er det pulveriseringshensynet.

Forsikringsinstituttets vesentlige funksjon er den pulverisering av tapet det bidrar til.

Hensikten er å fordele tapet utover alle som betaler forsikring – man pulveriserer det.

Revisor plikter å være forsikret etter revl. § 3-7 4. ledd. Verken styret eller daglig leder er pålagt noen slik plikt, men det er ofte styremedlemmer velger å ha en forsikring allikevel. Når det for særlig ansvarspålagte virksomhetsutøvere, som revisor, er hjemlet en plikt til å

ha en ansvarsforsikring, er det med hensyn til pulveriseringsvirkningen. Ut fra dette ser man at et strengt ansvar kombinert med forsikringsplikt skaper trygghet på skadevolders side, og sikrer at skadelidte får sin erstatning. Man legger letter ansvaret på en som har ansvarsforsikring enn en som ikke har. Så dette hensynet taler for at revisor blir ilagt erstatningsansvar.

Ved å se på hensynene som ligger bak begrunnelsen for erstatningsplikten kan man se på hvem som er nærmest til å bære risikoen ved skaden og dermed bli pålagt et erstatningsansvar.

3.2.2.3 Hva handlingen skal vurderes opp imot.

Som vi så på innledningsvis, henviser lovene til en aktsomhetsnorm som sier at alle som handler uaktsomt eller forsettlig kan havne i erstatningsansvar. Det må gå en grense for denne normen mellom hva som er en aktsom handling og hva som er en uaktsom handling. Utgangspunktet for denne vurderingen er hva ville en innsiktsfull og normalt forstandig person ha gjort i samme situasjon. Men det er ikke slik at det stilles urealistisk strenge krav til skadevolderens handlemåte, det er tillatt for et visst rom for feilvurderinger.⁴⁵ Denne uaktsomhetsvurderingen skal ta utgangspunkt i det som er en forsvarlig og holdbar handling på det livsområde vedkommende person har handlet på. Vi ser ut fra dette at det trengs en konkret vurdering i det enkelte tilfelle om man har handlet etter aktsomhetsnormen som gjelder for det enkelte (fag-) felt. Jeg vil dermed klarlegge i det følgende hva som gjelder i forhold til styret, daglig leder og revisor.

Styret

Jeg setter først opp utgangspunktet for uaktsomhetsvurderingen i styreansvaret, som er at det ikke er grunnlag for erstatningsansvar dersom styremedlemmet opptrer forsvarlig og i samsvar med lover, forskrifter og vedtekter. Ansvarer er nok litt mer komplisert enn det. Går vi til rettspraksis ser vi på Investa-dommen fra Borgarting lagmannsrett 22. april 1998. Saken gjaldt krav om erstatning for økonomisk tap lidt av en rekke personer og selskaper

⁴⁵ Lødrup s. 129

på kortsiktige, usikrede gjeldsbrev ytet til AS Investa. Kravet ble rettet mot medlemmer av styret og selskapets revisor. Grunnen for kravet var påstått villedende regnskapsinformasjon. Om aktsomhetsnormen for styreansvaret uttalte retten:

”Det er den normale forstandige handlemåte for et styremedlem som danner utgangspunktet for aktsomhetsnormen. Hvilke nærmere krav som kan stilles til det enkelte medlems opptreden, kan nødvendigvis ikke være uavhengig av hvilke kunnskap vedkommende faktisk satt inne med. ... Ved vurderingen av om det foreligger uaktsom opptreden, er det av betydning å kartlegge eventuelle særlige forutsetninger styremedlemmet har for å utøve styrevervet. ... Hvilke krav som generelt må stilles til et styremedlem, må i noen grad avpasses etter selskapets størrelse, formål og kompleksitet.”

Retten legger vekt på den kunnskap styret sitter inne med, om man har relevant informasjon som burde ha innvirkning på den handling styret har foretatt. Det legges også vekt på den erfaring eller kompetanse styremedlemmet innehar. Er han for eksempel en advokat eller ingeniør skal det tillegges ham ved uaktsomhetsvurderingen om det har betydning på det område beslutningen er tatt. Retten legger også vekt på hva slags selskap det er. Er det et selskap av betydelig størrelse må man handle med større aktsomhet. Det samme gjelder hvilke virksomhet det driver med, om den er utsatt for spesiell risiko kreves det mer av styret.

Ansvarer er individuelt for det enkelte styremedlem, så disse momentene må bedømmes særskilt i forhold til det enkelte medlem. Blir flere av styremedlemmene ansvarlige for samme skade, vil de etter lov av 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skl) §5-3 hefte solidarisk. Styremedlemmet kan ikke unnskyldes seg med at det ikke kjente til de aktuelle forhold om det var noe han klart burde ha hatt kunnskap om, og særlig om det har grunnlag i lov. I Agder lagmannsrett dom av 31. januar 2008 krevde boet i et selskap erstatning for at styret ikke hadde handlet aktsomt etter asl. §§ 3-5 og 6-12. *”Utgangspunktet er at den enkelte skadevolder må bedømmes ut fra sin kunnskap om den faktiske situasjon på det tidspunkt som er avgjørende. Hva vedkommende faktisk kjente til må dessuten suppleres med det han/hun burde skaffe seg kunnskap om, jf. § 6-12 tredje ledd om plikten til å holde seg orientert om selskapets økonomiske stilling.* Som styremedlem har man plikt til å sette seg inn i selskapets situasjon, og dette gjelder spesielt ved formuesforvaltningen. Andre

dommer som understreker denne strenge aktsomhetsnormen ved formuesforvaltningen er Borgarting lagmannsretts dom av 20. desember 1996 og Gulating lagmannsretts dom av 15. november 1994.

Det som kan kreves av et styremedlem er en normalt forstandig handlemåte, men styreansvaret kan tenkes å bli strengere ved forutsetninger ved det enkelte styremedlem og selskapet

Daglig leder:

Hva daglig leder skal vurderes opp imot har vi ikke mye rettspraksis på. I de aller fleste dommene man finner hvor daglig leder har et krav imot seg, er han enten medlem eller leder av styret også. Ved disse dommene kommer det inn et ansvar som kombinerer styreansvaret og daglig leders ansvar. For en styreleder som også er daglig leder er uaktsomhetskravet noe skjerpet, da vedkommende som daglig leder har god kjennskap til den daglige driften og styrer i og for seg alt som selskapet foretar seg.

Når det gjelder den daglige driften som daglig leder skal stå for, asl. § 6-14, finnes det ikke noen standard for denne. Hans forpliktelser er innsatsforpliktelser og skal ikke frembringe et bestemt resultat.⁴⁶ Her må man benytte den alminnelige culparettslige vurdering av hvor uaktsomheten slår inn. Etter denne skal daglig leder prestere en faglig god innsats innenfor lovens rammer. Som vi så på innledningsvis om culpanormen, må den tilpasses til det livsområde handlingen ble utført på. Det vil si at man ved vurderingen, som ved styreansvaret, må legge vekt på hvilken karakter selskapet har og kompetanse daglig leder besitter. Daglig ledere er som regel ansatt fordi han har en viss kompetanse som vedrører den virksomhet selskapet driver. Har man akseptert ansettelsen som daglig leder, må man også anses å ha akseptert det særlige ansvaret som følger med stillingen.

Styret som er daglig leders overordnede, har som en av sine mest vitale oppgaver å ansette en kvalifisert daglig leder og føre kontroll med hans arbeid⁴⁷, jf. asl. §§ 6-12 og 6-13. Dette

⁴⁶ Smith Ulseth s. 198

⁴⁷ Smith Ulseth Arbeidsrett hefte 3 2006.

innebærer også at de må skifte han ut om det etter styrets mening er nødvendig av hensynet til selskapet.

Etter asl. § 6-14 (4) skal daglig leder sørge for at regnskapet er i samsvar med lover og forskrifter. Det er daglig leder som leder av administrasjonen som har ansvaret for at regnskap for virksomheten blir ført. En dom fra Kristiansand byrett som er tatt inn i RG 1996 s. 22 hvor en bank hevdet at den administrerende direktøren og revisor i et finansieringsselskap var erstatningsansvarlige fordi regnskapet ikke viste reelle tap. Retten uttalte om adm. dir. at han hadde ansvaret ”...for at bokføringen skjedde i samsvar med lov og forskrift. Dette innebærer at man i utgangspunktet må stille krav til at bokførselen skjedde i samsvar med god regnskapsskikk.” Hva som ligger i denne rettslige standarden i regnskapsloven⁴⁸ § 4-6 kan vi se av standarder utarbeidet av Norsk RegnskapsStiftelse. Norsk RegnskapsStiftelse ble etablert i 1989 og har som formål å utarbeide og utgi regnskapsstandards. Henviser til det som er skrevet i avsnittet under om revisorstandardene for hvordan man skal vurdere i forhold til standardene. Men jeg kan nevne at ikke ethvert brudd på god regnskapsskikk taler for ansvar. Videre i dommen over sier retten at; ”...selv om man kan konstatere at bokføringen har skjedd i strid med god regnskapsskikk, utløser ikke dette automatisk et culpaansvar. Et culpaansvar må åpenbart kreve noe mer, idet den ansvarlige må ha opptrådt klandreverdigg slik at det i forhold til denne handlingen foreligger et mulig skade og tapspotensiale som er synbar for vedkommende. Dette kan selvfølgelig foreligge ved brudd på god regnskapsskikk, men et brudd på god regnskapsskikk behøver ikke innebære noe mer enn såkalt kritikkverdige forhold, noe som nevnt ikke nødvendigvis medfører erstatningsansvar.”

Daglig leder blir vurdert opp mot den faglige og gode innsats for hvordan en daglig leders skal utføre sine plikter. Når det gjelder regnskapsføringen må han vurderes opp mot den rettslige standarden god regnskapsskikk.

Revisor:

⁴⁸ Lov av 17. juli 1998 nr. 56.

Revisor har brutt grense for uaktsomheten når han har tilsidesatt den aktpågivenhet som det, ut fra de gjeldene normer, forventes at revisor skal utvise.⁴⁹ Hvilke normer er det som gjelder for revisor, hva skal han vurderes opp imot? I Investadommen⁵⁰, som referert til over i behandlingen av styreansvaret, sier retten om revisors arbeid at det skal holdes opp mot den samvittighetsfulle og profesjonelle revisor. Det gjelder altså et profesjonsansvar for revisor. Dette innebærer at revisor skal vurderes meget strengt i forhold til utføringen av sitt revisoroppdrag. Grunnen til et slikt profesjonsansvar er at revisor har kunnskap og innsikt innen for sitt fagfelt som ingen andre har, og arbeider stort sett bare innenfor denne sektoren. I Rt. 2003 s. 696, som gjaldt erstatningskrav mot en revisor for ikke å ha hindret eller redusert tapet som følge av administrerende direktørs røslige valutahandel, uttaler retten at det er ”...her tale om erstatningsansvar for profesjonsutøvere. ... at det gjelder et strengt profesjonsansvar, men at det likevel er rom for en viss kritikkverdig atferd før det blir tale om erstatningsbetingende uaktsomhet,..” Ser her at det ved profesjonsansvaret ikke stilles urealistisk strenge krav til revisors handlinger, det er tillater et visst rom for feilvurderinger. Dette profesjonsansvaret må vurderes i forhold til den rettslige standarden god revisjonsskikk. Revl. § 5-2 fastsetter at revisjonen skal utføres etter beste skjønn og i samsvar med god revisjonsskikk. I forarbeidene⁵¹ til den nye revisorloven hadde lovutvalget til hensikt at god revisjonsskikk skulle baseres på revisjonsstandardene som blir utarbeidet av Den norske Revisorforeningen. ”God revisjonsskikk” er en rettslik standard som har på grunn av sitt utspring i loven, er like bindene som loven. Et annet argument for at standarden står så sterkt, er at Revisorforeningen utformer disse standardene på oppfordring fra lovgiver. Hva som er ”god revisjonsskikk” vil hele tiden variere etter som tiden går, den har et dynamisk innhold. Derfor blir den hvert år gjenstand for revideringer, slik at den følger samfunnsutviklingen. Hensikten med å utarbeide slike standarder er hovedsakelig å gi den rettslige standarden et innhold som svarer til det som er alminnelig blant dyktige og ansvarsbevisste revisorer. Det vil si at vurderingen blir objektiv på den måten at revisors arbeid skal måles opp mot dyktige og ansvarsbevisste utøvers adferd

⁴⁹ Cordt-Hansen s. 277

⁵⁰ Borgarting lagmannsrettsdom av 22. april 1998

⁵¹ NOU 1997:9

som gjenspeiles i revisjonsstandardene.⁵² I tillegg til at loven pålegger revisor å følge standarden god revisjonsskikk, presiserer standarden selv dette i RS 200 punkt 6: ”*Revisor må gjennomføre revisjonen i samsvar med revisjonsstandarder fastsatt av Den norske Revisorforening*”. Har revisor handlet i henhold til revisorstandardene, skal den nok i praksis mye til for å påvise at han likevel har handlet uaktsomt etter revl. § 8-1. Omvendt vil ikke et brudd på revisjonsstandardene automatisk føre til at revisor har handlet uaktsomt, jf. Ivaran-dommen. Grunnen til dette er at dagens revisorstandard er meget omfattende og detaljert, og det er forskjell på viktigheten av alt som står i den. Omfatter bruddet et av de sentrale standarder, med uthevet skrift⁵³, som kan medføre omfattende feil i årsregnskapet, vil man allikevel ha trådd over grensen til den uaktsomme adferd.⁵⁴

Begrunnelsen for dette strenge ansvarskravet til revisor er hensynet til næringslivet. Som jeg har poengtert før er næringslivet avhengig av at aktørene kan stole på hverandre for å fungere. Dette taler for et strengt ansvar slik at selskapene kan bygge sine vurderinger på de faktiske tall og regnskaper som foreligger.

Konklusjon

Alle disse punktene vi nå har sett på legger domstolene mer eller mindre vekt på i sin vurdering om en handling er aktsomt eller uaktsomt utført. De vever disse punktene sammen til en helhetlig argumentasjon for det resultatet de kommer til. Som et supplement til disse punktene kan også nevnes at domstollene legger til grunn hva skadevolder hadde kjennskap på handlingstidspunktet og ikke domstidspunktet.

3.2.3 Culpa-ansvarets subjektive side

Culpa-ansvaret er i utgangspunktet, som nevnt over, en objektiv vurdering av skadevolders handlinger, og man skal normalt ikke se hen til de subjektive forhold som spilte inn. Det er

⁵² Hirsch avsnitt 3.4

⁵³ Standarder som er sentrale er uthevet med en tykkere skrifttype.

⁵⁴ Hirsch avsnitt 3.4

den stilling vedkommende opptrer i som man knytter aktsomhetsnormen til.⁵⁵ Om det for eksempel er en revisor som skal revidere et regnskap og han ikke kjenner til de lover og forskrifter som foreligger på området, og som det forutsettes at han kjenner til, kan han lett komme til å opptre uaktsomt. Spørsmålet blir da om hva som skal til for at man skal vike fra dette utgangspunktet og hvilke unnskyldningsgrunner som det kan legges vekt på. I en dom fra Eidsivating lagmannsrett (RG 1994 s. 145), ble et styremedlem i et aksjeselskap ikke ansvarlig for ikke å ha begjært oppbud da selskapets økonomiske situasjon var så dårlig at det ikke var hensiktsmessig å drive det videre. Lagmannsretten slår først fast utgangspunktet for vurderingen:

”Culpanormen er i utgangspunktet objektiv, og den som påtar seg verv som styremedlem i et aksjeselskap må finne seg i å bli bedømt ut fra de krav som stilles til den rollen. Han kan derfor normalt ikke høres med at han ikke maktet å sette seg inn i selskapets drift for å vurdere om fortsatt drift er forsvarlig. Den som forstår at han ikke oppfylte sin rolle som styremedlem, vil få plikt til å tre ut slik at kompetente personer kan overta.”

Som vi ser skal det mye til før subjektive forhold kan spille inn, men det ble resultatet av denne dommen. Lagmannsretten begrunnet dette i at vedkommende styremedlem var såpass psykisk syk at han ikke maktet å motsette seg valget som styremedlem. Broren til vedkommende førte ham opp i styret nærmest som en pro forma handling. Ikke fordi han skulle ha en funksjon i styret, men fordi han på papiret trengte en person til å sitte der. Som lagmannsretten uttaler i dommen over, må den som påtar som verv som styremedlem være klar over at han blir bedømt ut fra de krav som stilles til denne rollen. Om han ikke har de kvalifikasjoner som en slik stilling krever må han rett og slett trekke seg fra den og overlate plassen til en annen. Det samme gjelder for daglig leder, at han må bedømmes etter den stilling han sitter i og kan ikke unnskyldes seg med at han ikke har den kunnskapen og de kvalifikasjonene som trenges.

Et annet scenario kan være at styremedlemmet bevisst ikke har satt seg inn i hva hans rolle som styremedlem innebærer og unnlater å sette seg inn i selskapets forhold. I en dom fra Eidsivating lagmannsrett av 5. Desember 1991 uttalte retten at saksøkte som var

⁵⁵ Lødrup s. 152

styreformann og hovedaksjonær, ikke kunne fritas for ansvar ved å holde seg forsettelig uvitende om selskapets virksomhet som ble drevet av saksøktes ektefelle.

Hovedregelen som er at alle skal bedømmes ut ifra en objektiv målestokk, har muligens enkelte digresjoner. Hvor generalforsamlingen bevisst har valgt inn en person som de vet ikke er kompetent til å sitte i styret, har de akseptert risikoen ved å ha dette medlemmet i styret og vedkommende kan muligens gå fri fra erstatningsansvar overfor selskapet. Men overfor andre tredjemenn går han ikke fri fra ansvaret.⁵⁶

Det kan også tenkes at subjektive forhold spiller inn og skjerper dette ansvaret.

Kunnskapsnivået, innsikt, intelligens osv. varierer fra person til person. Noen har høyere utdanning andre ikke, noen er spesialist innenfor et område andre ikke. Skal dette legges vekt på ved en culpavurdering? Det kan tenkes at personer som sitter i styret for et aksjeselskap har kompetanse innenfor det relevante område selskapet driver. Dette kan være jurister, økonomer eller kanskje ingeniører. I juridisk litteratur er dette tatt med som en skjerpende omstendighet ved culpavurderingen.⁵⁷ Kravet som stilles til aktsomhet ved skadevolderens handlinger, stiger med det kunnskapsnivået som han har. Burde han vite ut fra den kunnskap og ekspertise han sitter på at handlingen er risikofylt, skjerpes uaktsomhetsvurderingen. Dette gjelder generelt i forhold til styret og daglig leder som ikke betraktes som noen profesjonsutøvere.

Annerledes stiller det seg for revisor som det gjelder et strengt profesjonsansvar for. Det kan ikke tas hensyn til personlige omstendigheter når man vurderer om revisor har handlet aktsomt. Konsekvensen av dette er at revisor aldri må avgi en revisjonsberetning uten at det underliggende revisjonsarbeidet tilfredsstiller de fra lover og forskrifter (RS) stiller.⁵⁸

Vi ser ut fra dette at domstolene åpner for en viss vurdering av de subjektive forhold i culpavurderingen, men at det skal mye til før disse forhold spiller inn på bedømmelsen.

⁵⁶ Normann Aarum s. 225

⁵⁷ Normann Aarum s. 226, Lødrup s. 153

⁵⁸ Gulden s. 225

Ikke minst gjelder dette for ledelsen i aksjeselskaper, hvor det kreves mer pga. den rollen man er satt i og det ansvaret man har ved loven.

3.2.3.1 Faktisk villfarelse

Et ledd i culpavurderingen er om styret, daglig leder eller revisor var ukjent med de faktiske forhold som var årsak til at selskapet eller tredjepersoner er påført skade. Her spiller det inn hva aktørene visste eller burde ha visst om de faktiske forhold som forelå, slik at handlingen eller unnlatelsen objektivt sett ble uaktsom.⁵⁹ Aktøren må ikke på noen måte kunne klandres for at han ikke kjente til disse forhold om det skal kunne virke ansvarsbefriende for ham. En slik faktisk villfarelse kan typisk være at daglig leder legger en sak frem for styret til behandling, men med mangelfull informasjon slik at de fatter en avgjørelse som volder skade for en tredjeperson. Da kan styret bli fri fra ansvar om de ikke kan klandres for at de ikke sjekket opp saken nøyere på egen hånd. Også for revisor kan man tenke seg at faktiske villfarelser kan fri han fra ansvaret, men det skal nok mer til enn for styret og daglig leder.

3.2.3.2 Rettslig villfarelse

Om man er uvitende om den norm som gjør handlingen eller unnlatelsen rettstridig eller en uriktig forståelse av denne normen, vil dette normalt ikke være en relevant fritaksgrunn.⁶⁰ Her gjelder det brudd på relevante lover, forskrifter, vedtekter, generalforsamlingens retningslinjer, styrets instruks og revisorstandards. Både for styret, daglig leder og revisor gjelder det en plikt til å sette seg inn i og gjøre seg kjent med disse, og det er ingen unnskyldningsgrunn at man ikke innehar kunnskapen rundt disse. Må enten styret eller daglig leder innhente et ekspertråd fra en advokat for å finne svaret på et rettslig spørsmål, og de bygger på den lovforståelse som denne eksperten har lagt til grunn, kan dette være en

⁵⁹ Normann Aarum s. 228

⁶⁰ Normann Aarum s. 230

relevant fritaksgrunn for styret og daglig leder.⁶¹ Noe slikt er ikke særlig praktisk for revisor, da det som oftest er han som er eksperten på det området han driver på.

3.3 Årsakssammenheng

I norsk erstatningsrett er det tre kumulative vilkår som må være oppfylt for at noen skal kunne bli tilkjent erstatning. Det første er, som vi så på over i avsnitt 3.1, at det må foreligge et ansvarsgrunnlag. Neste er at skadelidte må ha lidt et økonomisk tap. Det siste vilkåret er at det må foreligge en årsakssammenheng mellom tapet og den uaktsomme handlingen eller unnlatelsen. At det må foreligge et slikt krav sier seg selv og er bare rett og rimelig da man ikke bør bli ansvarlig for handlinger som ikke volder skade for noen. Det holder ikke at det bare er en sammenheng, men den må være påregnelig for skadevolderen. Skadevolder plikter bare å erstatte de påregnelige følger av den skadevoldende handling.⁶² Altså må han ha kunnet forutse den følge handlingen ville medføre for å måtte erstatte konsekvensene av den. Kravet til årsakssammenheng er nedfelt både i asl. § 17-1 og revl. § 8-1, hvor det står at styret, daglig leder eller revisor plikter å erstatte den skade de *”har voldt”* ved utførelsen av sine oppgaver. Lovene gir ingen føringer for hvordan man skal bedømme dette kravet til årsakssammenheng. Vi må da gå til det ulovfestede culpaansvaret og det er de alminnelige prinsipper som gjelder for årsaksdrøftelsen i erstatningsretten; betingelseslæren og læren om samvirkende årsaker.⁶³ Betingelseslæren går ut på at en handling er årsak til en skade hvis handlingen er nødvendig betingelse for skaden. Det stilles opp et krav til at den forsvarlige handlemåte ville ha avverget skaden. Siden kravet er ulovfestet må vi gå til tidligere dommer for å se hva som ligger i kravet til årsakssammenheng; i Rt 1992 s. 64 uttrykker førstvoterende seg slik:

”Årsakskravet mellom en handling eller unnlatelse og en skade er vanligvis oppfylt dersom skaden ikke ville skjedd om handlingen eller unnlatelsen tenkes borte.”

⁶¹ Normann Aarum s. 231

⁶² Lødrup s. 293

⁶³ Norman Aarum s. 233

Man tenker seg et hypotetisk hendelsesforløp hvor handlingen fra skadevolder ikke finner sted, og prøver å finne ut hva som hadde skjedd da. Hadde skaden fortsatt funnet sted er det ikke årsakssammenheng.

Årsakssammenhengen er vanligvis ikke så vanskelig å slå fast da man kan følge et enkelt hendelsesforløp. Men i de selskapsrettslige sakene som vi snakker om her, kan det være vanskelig å bedømme årsakssammenhengen da det til dels er snakk om kompliserte saker hvor mange forhold kan spille inn på skadelidtes tap. Jeg skal i det videre ta frem om hvordan årsakssammenhengen skal bedømmes i de forskjellige forholdene.

Når det foreligger flere nødvendige årsaker til en skade, peker man ut den eller de som er hovedårsakene til skaden og legger hele ansvaret på denne eller disse.⁶⁴ Man ser da bort fra årsaker som har liten betydning for resultatet. Her vurderer man både skadevolders og skadelidtes handlinger. Denne læren kalles hovedårsakslæren, og er meget aktuell når man behandler saker om styreansvar, daglig leders ansvar og revisoransvar.

I de fleste tilfellene hvor styremedlemmer, daglig leder eller revisor havner i et ansvar er det som oftest fordi de unnlater å handle når man skal. Man inntar en passiv holdning på områder lovgiver har gitt dem en plikt til å være aktive. Dette være seg at styret ikke ivaretar sitt forvaltnings- og tilsynsansvar, daglig leder ikke ordner formuesforvaltningen på en betryggende måte eller at revisor lar være å melde om feil han oppdager eller at han lar være å gjøre en så grundig jobb som det kreves av ham. Dette kan skaper problemer når man skal bedømme årsakssammenhengen.

I et styre sitter det som oftest flere personer og det er vanskelig å bedømme hvem av disse som har vært passive og aktive for styrets beslutninger om handlinger eller unnlatelser? Dette er grunnen til at hvert enkelt styremedlem blir individuelt vurdert om de er ansvarlige og at ikke styret blir kollektivt ansvarlig for sine feil.⁶⁵ Da må selvfølgelig også årsakssammenhengen vurderes i forhold til det enkelte styremedlems handlinger. Var for eksempel et styremedlem ikke på det styremøtet hvor man traff beslutningen om noe som

⁶⁴ Lødrup s. 304

⁶⁵ Normann Aarum s. 67 og s. 235

kan sette vedkommende i ansvar, er hovedregelen at han ikke blir ansvarlig for denne handlingen da årsakssammenheng ikke kan foreligge. Men det kan tenkes tilfeller hvor styremedlemmet allikevel kan bli erstatningsansvarlig for handlinger styret har foretatt seg. Hvor han bevisst har unnlatt å sette seg inn i selskapets stilling og dette har ført til skade ved at han ikke har fulgt opp. Etter asl. § 6-12 4. ledd 2. pkt. har et styremedlem plikt til å undersøke om det er nødvendig for å kunne ta de rette avgjørelsene som er til det beste for selskapet, men igjen må det påvises at denne passiviteten ville ha hindret styret fra å utføre den skadevoldende handling.⁶⁶

Om vi tenker oss at et av styremedlemmene i et styre er uenig i en beslutning som viser seg å være skadevoldende for noen slik at styret blir erstatningsansvarlige. Hva må da kreves for at styremedlemmet skal gå klar av ansvaret? Har han stemt imot vedtaket, er kravet til årsakssammenheng ikke oppfylt for hans del. Dette skal i utgangspunktet være tilstrekkelig for at han går fri for ansvaret.⁶⁷ I saker av særlig viktighet kan det nok kreves at styremedlemmet truer med eller velger å trekke seg fra vervet som styremedlem i selskapet, men da må skadelidte påvise at styret hadde endre sin beslutning dersom styremedlemmet hadde trukket seg.⁶⁸ I den pågående saken mellom staten og Røkke, valgte styremedlem i Aker Solutions Heidi M. Petersen å trekke seg. Aftenposten skriver i en artikkel fra 15. april at; ”...*hun mente både saksbehandlingen og verdifastsettelsen i forbindelse med den omstridte transaksjonen var uholdbar.*” Her viser det at hun mente at denne saken var av en så stor betydning at det var verdt å trekke seg fra styret for dermed å vise at hun tar klar avstand fra styrets beslutning.

Hvor medlemmer av styret eller daglig leder har gitt klart feilaktige opplysninger eller tiet om viktig informasjon til en medkontrahent, og han kan føre bevis for at han ikke ville ha inngått kontrakten dersom han hadde fått fullstendige og korrekte opplysninger, kan de bli holdt ansvarlige overfor medkontrahenten.⁶⁹

⁶⁶ Se mer om passive styremedlemmer i Normann Aarum s. 235-238

⁶⁷ Normann Aarum s. 238

⁶⁸ Normann Aarum s. 239

⁶⁹ Normann Aarum s. 241

Kravet til årsakssammenheng er også til dels komplisert når det gjelder krav mot revisor. Ved bekreftelse av innbetalt aksjekapital er det nok ganske greit å påvise årsakssammenhengen, men verre blir det der en må vurdere om revisor har levert opp til den standarden han skal vurderes ut ifra. I en dom som er tatt inn i RG 1996 s. 22 fra Kristiansand byrett, gjaldt et erstatningssøksmål mot et revisorfirma for mangelfull revisjon. Retten endte opp med at revisor ikke hadde handlet uaktsomt på alle de anførte punktene bortsett fra på et. Dette gjaldt punktet i forhold til tapsføringer hvor det ble konstatert uaktsomhet. Retten uttaler nederst på side 45;

”Retten har som nevnt innledningsvis ikke funnet det tilstrekkelig bevist at det foreligger årsakssammenheng mellom revisors uaktsomme handling og det tap som saksøkeren krever erstattet. Det bemerkes at det er sikker rett at dersom saksøkeren hadde lidt samme tap om revisor hadde handlet tilstrekkelig aktsomt, oppstår intet ansvar.” Banken anfører at korrekt regnskapsføring hadde ført til at de hadde handlet annerledes slik at de kunne ha begrenset det tapet de har lidt. Men retten mener; *”Etter rettens vurdering var det den generelle nedgangskonjunktur og krisen i bank og finansieringsinstitusjonene (bankkrisen) – med de utslag dette representerer i form av bla. økt arbeidsledighet, et betydelig fall i boligprisene og for såkalte annenhåndspriser, en sterk reduksjon i investeringer og forbruk jfr. bla. beskrivelsen i St.meld.nr.39 (1933-94) – som var hovedårsaken til de tap banker og finansieringsinstitusjoner fikk i slutten av 80-årene og begynnelsen av 90-årene.”* Vi ser ut fra dette at revisors uaktsomme handling nok var en av årsakene til det økonomiske tapet, men at det var såpass mange andre sterke årsaker at retten fant at årsakssammenhengen ikke var påregnelig nok. I en annen dom fra Borgarting lagmannsrett (RG 2008 s. 705) hvor en bank fikk medhold i et erstatningskrav mot en revisor til en av sine lånetakere. Grunnlaget var at revisoren ikke hadde avdekket vesentlige regnskapsfeil ved revisjonen av årsregnskapet.

”Lagmannsrette finner det klart at banken ikke ville ha tilbudt kreditt til en slik ny kunde dersom årsregnskapet for 2000 hadde vært revidert på en forsvarlig måte. Årsregnskapet ville da i det minste langt på vei ha gjenspeilet den reelle økonomiske stillingen til Spons... Lagmannsretten er etter dette kommet til at Nordea ikke ville ha innlatt seg på videre kredittvurderinger dersom årsregnskapet for 2000 hadde vært forsvarlig revidert. Det

foreligger på denne bakgrunn faktisk årsakssammenheng mellom feilen ved revisjonen av årsregnskapet og bankens tap. Ernst & Youngs opptreden ved revisjonen er etter lagmannsrettens oppfatning en avgjørende årsak til bankens tap. Det dreier seg åpenbart ikke om noen årsaksfaktor av bare liten vesentlig betydning.... Etter en samlet vurdering er lagmannsretten kommet til at verken de enkelte aktuelle tapsposter, tapets størrelse eller hendelsesforløpet som utløste tapet fremstår som upåregnelig sett på bakgrunn av de omfattende og alvorlige feilene ved revisjonen av årsregnskapet for 2000. Det dreier seg heller ikke om for avledete eller fjerntliggende følger av revisors erstatningsbetingende opptreden.” Retten anfører at det er en klar årsakssammenheng mellom revisors feil og det tap banken har lidt. Banken bygde på lånetakerens regnskaper og ga lån på grunnlag av disse. Retten drar frem prinsippet om hovedårsaken da de legger vekt på at revisors feil er en årsaksfaktor av stor betydning. Retten mener videre at dette var noe revisor klart burde ha forutsett at kunne ha blitt følgen av de feil han gjorde.

Selv om det ved denne dommen ble påvist påregnelig årsakssammenheng, er det akkurat ved denne delen av erstatningsvurderingen at revisor som ofte går fri. Det er ofte vanskelig å klargjøre at den skadevoldende handling eller unnlatelse fra revisor var den åpenbare grunnen til skadelidtes tap. Det vil ikke foreligge noen årsakssammenheng hvor revisjonen er foretatt på en forsvarlig måte og i tilfeller hvor revisor oppdager feil og informerer ledelsen om disse i henhold til revl. §§ 5-4 og 5-6.

Ut fra det jeg har berørt over er den klare hovedregel at det må foreligge årsakssammenheng mellom det ansvarsbetingende forhold og skadelidtes tapet. Videre må det ansvarsbetingende forhold ha vært så vesentlig i årsaksbildet at det er naturlig å knytte ansvaret til det.⁷⁰ Bevisbyrden for at kravet til årsakssammenheng er oppfylt hviler på den som krever erstatningen, altså skadelidte. Dette følger av alminnelige erstatningsrettslige prinsipper. Men som nevnt over er det vanskelig for skadelidte å påvise for retten at årsakssammenhengen er påregnelig.

⁷⁰ Lødrup s. 305

3.4 Ansvarsfordelingen i lys av culpaansvaret

Utgangspunktet for erstatningsansvaret vedrørende styret, daglig leder og revisor er at det gjelder et individuelt ansvar. Etter revl. 8-1 blir revisjonsselskapet revisoren jobber for solidarisk ansvarlig med ham. Dersom medlemmer av styret, daglig leder og revisor blir stilt til ansvar for en skade, og dermed blir felles skadevoldere, er hver enkelt skadevolder ansvarlig overfor skadelidte for hele det økonomiske tapet. De blir altså solidarisk ansvarlig, men det betinger at de har handlet uaktsomt og at det kan påvises en påregnelig årsakssammenheng for hver og en av dem. Dette har stor betydning for skadelidte som kan velge om han vil kreve erstatning fra alle skadevolderene eller bare den det er størst mulighet for å få dekket sitt krav hos. Regelen om solidaransvar er hjemlet i skl. § 5-3 nr. 1, som setter krav til at det er samme skade det er snakk om. Tanken bak solidaransvaret er hensynet til skadelidte, da han skal sikres å få sitt tap dekket, og kan holde seg til den som er mest betalingsdyktig.⁷¹

Ser vi hen til rettspraksis ser vi ofte at skadelidte retter sitt krav helst bare mot revisor. I de tilfellene hvor han også retter kravet mot et eller flere styremedlemmer eller daglig leder er det ofte at disse går fri for kravet. Mye av grunnen til dette er nok at det stilles strengere krav til revisor som profesjonell aktør enn det stilles til styret og daglig leder. En annen grunn kan også være at revisor er pålagt å ha ansvarsforsikring, mens styremedlemmer og daglig leder normalt ikke har slik forsikring og dermed ikke har økonomisk evne til å dekke større erstatningsbeløp. Det har nok blitt mer og mer vanlig for styremedlemmer å ha ansvarsforsikring, i hvert fall for personer som sitter i mange styrer og for til dels store selskaper. Den skadelidte vil gå på den han har mulighet til å få noe ut av og bruker ikke resurser på andre når han allikevel får dekket hele sitt krav hos denne parten. Som jeg kommer tilbake til senere i oppgaven er dette uheldig da revisor i mange tilfeller sitter med hele ansvaret og kanskje det til og med for andres feil.

⁷¹ Lødrup s. 389

3.5 Ansvarsreduserende eller ansvarsutelukkende forhold.

Selv om skadevolder har utvist skyld og er stilt til ansvar for en forsettlig eller uaktsom handling, kan det tenkes at erstatningskravet kan settes ned eller falle helt bort av visse årsaker som vi skal se på her i dette avsnittet. Erstatningen kan settes ned hvor skadelidte har medvirket til skaden og ved andre forhold som gir grunnlag for lemping.

3.5.1 Skadelidtes medvirkning skl. § 5-1

En viktig del å ta med ved erstatningsutmålingen er skadelidtes medvirkning. Dette er særlig praktisk når vi skal vurdere styreansvaret, revisoransvaret eller daglig leders ansvar, da det ofte er komplekse saker hvor ikke bare en part står med hele skylden. Har skadelidte ved egen skyld bidratt til den skade som har forårsaket ham og har denne handlingen eller mangel på handling vært en av årsaksfaktorene for den ulykke som har skjedd, er det snakk om medvirkning fra hans side. Reglene om skadelidtes medvirkning finner vi i skadeserstatningsloven av 13. juni nr. 26 1969 § 5-1. Paragrafen gir ingen føringer for hvor mye erstatningen kan nedsettes. Dette blir overlatt til domstollenes frie skjønn å vurdere, men det blir lagt vekt på de samme skyldformene som ved vurderingen av skadevolderens skyld.⁷² Det vanlige er å sette ned skadevolders erstatningsbeløp etter prosentvise poster eller ved brøker etter den graden av skyld skadelidte har vist. Kravet til årsakssammenheng for medvirkerhandlingen er den samme som ved primærhandlingen. Skadelidtes handling må ha vært en nødvendig betingelse for at skaden har inntruffet. Dette ligger klart i medvirkerkriteriet, da utgangspunktet må være om skadelidtes handling er av en slik karakter at den bør kunne få betydning for hans erstatningskrav.

Det er bare rett og rimelig at erstatningen blir nedsatt i de tilfeller hvor skadelidte har medvirket til skaden. Begge parter er i utgangspunktet skyld til den skade som har inntruffet og skal dermed fordele de økonomiske kostnadene som skaden har voldt etter som hvor stor skyld de har utvist.

Går vi til skl. § 5-1 nr. 2, ser vi at medvirkningen ikke bare rammer den skadevoldene handling, men også at skadelidte etter beste evne skal gjøre de tiltak som trengs for å begrense skadens utfall. Gjør ham ikke det regnes dette som medvirkning.

⁷² Lødrup s. 361

3.5.2 Lemping skl. § 5-2

Erstatningsplikten kan også reduseres eller falle helt bort ved andre årsaker enn medvirkning. Både revisorloven og aksjeloven, i henholdsvis §§ 8-2 og 17-2, henviser til loven om skadeserstatning § 5-2 som gir domstolene muligheten til å lempe på erstatningsplikten ved visse forutsetninger. Spørsmålet om lempning kommer inn etter at erstatningens størrelse er bestemt, og eventuelt redusert for eksempel på grunn av skadelidtes medvirkning. Det er skadevolders siste mulighet til å få erstatningen redusert ut fra personlige omstendigheter, for å unngå at han skal bli rammet urimelig hardt og kanskje falle i økonomisk ruin. Denne muligheten for domstolene til å redusere erstatningsplikten er meget streng da den absolutte hovedregel i norsk rett er at skadelidte skal blir tilsett full erstatning.

Skl. § 5-2 stiller opp to tilfeller hvor det kan åpnes for lempning. Etter 1. punktum kan retten lempe på erstatningen om den vil virke *”urimelig tyngende for den ansvarlige”*, og etter 2. punktum *”når det i særlige tilfeller er rimelig at den skadelidte helt eller delvis bærer skaden”*. Som vi ser ut av første punktum skal det ved vurderingen om erstatningen kan virke urimelig tyngende legges vekt på en rekke forhold. De to mest tungtveiende forholdene i vurderingen er skadens størrelse vurdert opp mot skadevolderens økonomi. Ut fra denne vurderingen kan man se om det blir urimelig tyngende for skadevolderen å bære den fulle erstatningen. I tillegg skal det legges vekt på om det er foreligger forsikringer eller muligheter for slike forsikringer. Er skadevolder forsikret kan man vanskelig se at erstatningen kan bli urimelig tyngende for ham. Et neste moment som det skal legges vekt på er skyldforholdet – hvor stor skyld har skadevolder vist. Det skal nok mindre til for at ansvaret skal virke urimelig tyngende hvor skadevolder har handlet med simpel uaktsomhet, contra om han har handlet med forsett eller grov uaktsomhet. I Rt. 1993 s. 1399 uttalte Høyesterett seg om adgangen for lemping for en revisor som ble dømt til å betale erstatning;

”Noen lempning av den ankende parts erstatningsansvar i medhold av skadeserstatningsloven § 5-2 ser jeg ikke tilstrekkelig grunnlag for. Jeg peker på at det ansvar revisor Ytternes har pådratt seg er et profesjonsansvar, og at jeg har vurdert

forholdet som grovt uaktsomt. Kravet er begrenset til aksjekapitalens beløp. Det er også opplyst at revisor Ytternes hadde tegnet ansvarsforsikring og har hatt anledning til å melde ansvaret til sitt forsikringsselskap.

Vi ser her at retten behandler forholdene rundt skylden, kravets størrelse og forsikringer, og finner ut fra dette at lempning ikke kan forekomme.

I andre punktum i skl. § 5-2 kan man også lempe skadevolderens ansvar om det i særlige tilfeller *”er rimelig at den skadelidte helt eller delvis bærer skaden.”* Her trenger man ikke ta hensyn til om ansvaret vil virke urimelig tyngende for skadevolder.⁷³ Momenter som kan være av betydning her kan være om skadelidte har eller burde ha hatt forsikring. Har han forsikring er det mer naturlig at han kan bære en større del av ansvaret.

Selv om lovgiver åpner en mulighet for å kunne lempe det ansvaret skadevolder har, skal det mye til før dette blir gjort. Hovedmålet er å gi skadelidte den rimelige erstatning for det tap han har lidt, og det er i utgangspunktet full erstatning. Departementet sier i Ot. prp. nr. 75 (1983-1984) at *”jo mer det er tale om å redusere en full erstatningsdekning, jo sterkere grunner må det kreves.”*

4 Ansvarsfordelingen i enkelte typetilfeller

4.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg ta for meg enkelte situasjoner hvor ansvarsfordelingen mellom styret, daglig leder og revisor spiller en rolle. Jeg vil se på hvordan ansvaret er fordelt selskapsrettslig gjennom lover og forskrifter og til slutt ta en betraktning om dette er en reell ansvarsfordeling etter et erstatningsrettslig synspunkt. Jeg vil først se på ansvarsfordelingen ved at det foreligger misligheter og feil i årsregnskapet. Deretter tar jeg for meg ansvarsfordelingen ved at formuesforvaltningen er ordnet på en betryggende måte. Etter det ser jeg på hvem som har ansvaret for feil ved kapitalinnskudd. Og til slutt utfører

⁷³ Norsk Lovkommentar: Lov av 13. juni 1969 nr 26 Skadeserstatningsloven note 334

en betraktning av disse punktene og ser på hvilke erstatningsrettslige konsekvenser dette har. Her kunne jeg også tatt med andre tilfeller hvor ansvarsfordelingen mellom styret, daglig leder og revisor går inn i hverandre, men må begrense oppgaven og velger bare å ta med de situasjonene som nevnt over

4.2 Ansaret for at det foreligger misligheter og feil i årsregnskapet?

Her vil jeg se på hvordan lovgiver har fordelt ansvaret mellom styret, daglig leder og revisor for at det ikke foreligger feil og misligheter i årsregnskapet og at det er i henhold til lover og forskrifter.

Daglig leder som leder administrasjonen av aksjeselskapet, er den som har ansvaret for at regnskapet blir utarbeidet. Ut fra asl. § 6-14 (4) må daglig leder sørge for at regnskapet er i samsvar med lov⁷⁴ og forskrifter. Styrets kontrollansvar omfatter å påse at regnskapet og det arbeidet som ligger bak er gjenstand for kontroll, se asl. §§ 6-12 (3) og 6-13 (1).

Revisors primæroppgave ved revisjonen er å foreta en ekstern og objektiv kontroll av det årsregnskap som daglig leder og styret har avlagt, og at det er i henhold til lov og forskrifter, jf. revl. § 5-1 (1). Ved denne revisjonen skal revisor bidra til å forbygge og avdekke misligheter og feil, jf § 5-1 (3)

Alle disse tre aktørenes ansvarsområde går til dels langt inn i hverandre og hvem som har ansvaret om det skulle vise seg at årsregnskapet inneholder misligheter og feil kan være problematisk å fastsette.

Som vi så over er det daglig leder som har ansvaret for å utarbeide årsregnskapet. Ofte har selskapet en egen regnskapsavdeling som tar seg av dette. I tillegg er det de siste årene blitt mer og mer vanlig å ha en såkalt controller som hjelper daglig leder med å holde kontroll på den økonomiske delen av virksomheten. Daglig leder skal sørge for at regnskapet er i samsvar med de til enhver tid gjeldene lover og forskrifter. I dette ligger det at han må

⁷⁴ Lov av 17. juli 1998 nr. 56 Regnskapsloven

sørge for at bokføringsregler følges og at årsregnskap og årsberetning utarbeides og fremlegges for styret til kontroll. Dette er et overordnet ansvar for daglig leder som han aldri kan deligere seg vekk fra, selv om han unnskylder seg med at han ikke har den kompetansen som trengs for dette.⁷⁵

For styrets vedkommende har det en plikt til å påse at regnskapet er gjenstand for betryggende kontroll⁷⁶. Med dette menes at styret har et overordnet ansvar for at årsregnskapet blir utarbeidet. Det vil si at styret må sette krav til innholdet av årsregnskapet og kanskje se nøye på poster som kan medføre ansvar for ledelsen, hvor det har vært store enkelttransaksjoner og poster med stor grad av skjønnsutøvelse. Daglig leder må få tilført de midler og personell han trenger for å utføre sin oppgave i forhold til å utarbeide årsregnskapet, dette er det styret som må gi ham. I tillegg må styret se til at virksomheten har betryggende kontrollsystemer for å oppdage feil og misligheter. En del av denne kontrollen innebærer å kunne avsette daglig leder om han ikke følger de krav som stilles til årsregnskapet eller ikke har den kunnskap som trengs for å utarbeide det.

Gjennom lovgivningen er revisor pålagt et strengt tilsynsansvar og dette skal bidra til og forebygge og avdekke misligheter og feil, jf. revl. § 5-1 (3). Om han skulle oppdage slike misligheter og feil i årsregnskapet er han pålagt, gjennom et skriftlig brev, å gi ledelsen informasjon om dette, jf. revl. § 5-2 (4) nr. 3. For at revisor skal kunne gå fri fra et eventuelt ansvar for misligheter og feil, må han dokumentere hva han har foretatt seg for å finne ut av situasjonen, og hva han har fortatt seg for å si ifra om dette, jf. revl. § 5-3 (1) 2. setning.

Bakgrunnen for et slikt strengt ansvar for revisor for å oppdage misligheter og feil er lovgivers ønske om å trekke revisor mer inn i arbeidet med å bekjempe økonomisk kriminalitet. I forarbeidene til revisorloven uttrykker departementet at *”..revisjonen bør ha som formål å bidra til å forebygge misligheter og feil. Departementet anser det som viktig*

⁷⁵ Andenæs s. 384

⁷⁶ Asl. § 6-12 (3)

at det kommer klart frem i loven at revisor har en selvstendig oppgave i forhold til å bidra til å forebygge ulike former for økonomisk kriminalitet.”⁷⁷ Selv om det har blitt innført stadig strengere regler hva angår krav til de som utarbeider og kontrollerer årsregnskapet, satte Finansdepartementet 10. november 2006, på innspill fra ØKOKRIM, ned et lovutvalg⁷⁸ som skulle vurdere tiltak mot manipulering av finansiellinformasjon.⁷⁹ Dette viser at det stadig er behov for å utvikle og sette inn tiltak mot økonomisk kriminalitet, da det alltid vil være illojale personer som vil prøve å utnytte systemet til sin fordel. To av tiltakene utvalget mente ville styrke kontrollen med selskapet var for det første et lovpålagt møte mellom styret og revisor og for det andre et forbud mot at daglig leder også sitter i styret.

Revisors oppgave er gjennom revisjonen å forebygge og avdekke misligheter og feil. Hva disse terminologiene nærmere inneholder er klargjort i RS 240. I Punkt 5 ser vi at ”feil” viser til utilsiktet feilinformasjon i regnskapet. Mens misligheter er *”tilsiktete handlinger utført av en eller flere personer innen ledelsen, personer som har overordnet ansvar for styring og kontroll, av ansatte eller av andre, som innebærer uredelighet for å oppnå en urettmessig eller ulovlig fordel”*, jf RS 240 punkt 6⁸⁰. Når revisor skal vurdere om det foreligger misligheter er det to typer av feilinformasjon som er relevant for ham. Det er feilinformasjon som resultat av uredelig regnskapsrapportering og feilinformasjon som resultat av underslag av virksomhetens eiendeler. Uredelig regnskapsrapportering er feilinformasjon i den hensikt å villedende regnskapsbrukeren. Dette begås som oftest ved at ledelsen eller en i ledelsen går inn i regnskapet og gjør endringer som er uredelige. Når det gjelder feilinformasjon på grunn av underslag av eiendeler gjelder dette typisk tyveri av foretakets eiendeler foretatt av ansatte eller foretakets ledelse.⁸¹

⁷⁷ Ot. prp. nr. 75 1997-98 (revisorloven) s. 34

⁷⁸ NOU 2008: 16

⁷⁹ Se mer om denne i ...

⁸⁰ NOU 2008:16 s. 24 Utvalget støtter seg til denne definisjon av misligheter da de skal redegjøre for hva manipulering innebærer.

⁸¹ Se mer om dette og eksempler i RS 240 punkt 4-12

Av det vi har sett på nå kan vi trekke slutningen at det er daglig leder som har ansvaret for at årsregnskapet blir utarbeidet og styret har det overordnede ansvaret med å påse at det er gjenstand for betryggende kontroll. Til slutt har revisor ansvaret for å vurdere om det i alt vesentlighet er riktig. Går vi til RS 200 og til avsnittet; ”Ansvar for regnskapet”, får vi støtte for dette synet. I punkt 33 står det følgende: *”Mens revisor er ansvarlig for å danne seg og gi uttrykk for en mening om regnskapet, er det foretakets ledelse [daglig leder] som er ansvarlige for utarbeidelsen og presentasjonen av regnskapet i samsvar med gjeldene rammeverk for økonomisk rapportering, under tilsyn av dem som er ansvarlig for overordnet styring og kontroll [styret]. Revisjon av regnskapet fritar ikke ledelsen[daglig leder] eller dem som har overordnet ansvar for styring og kontroll[styret], fra deres ansvar.”*⁸² Revisjonsstandardene skal alltid være oppdatert⁸³ og gjenspeile det som er gjeldende praksis i revisorbransjen, men er i utgangspunktet ikke bindende for andre enn bransjen selv. Retten vil nok legge liten, om noe i det hele tatt, vekt på revisjonsstandardene når det de skal avgjøre om daglig leder eller styret har handlet uaktsomt ved at det foreligger misligheter og feil i årsregnskapet. Men RS 200 punkt 33 underbygger utgangspunktet om at det er daglig leder og i all hovedsak styret som har ansvaret for misligheter og feil i årsregnskapet.

Andre argumenter for at revisor bare skal ha et kontrollansvar i forhold til årsregnskapet er økonomiske og effektive hensyn. Det hadde blitt en for omfattende oppgave for revisor om han, i tillegg til daglig leder og styret, skulle gått gjennom hele regnskapet for så å gå god for det. Samfunnsøkonomisk hadde det ikke vært hensiktsmessig og fornuftig, og sløs med bruk av tid og penger. Her vil jeg henvise til RS 320 om vesentlighet og til det jeg har sagt om dette kravet over i avsnitt 2.3.2.

⁸² Min utheving.

⁸³ Kommer ut en ny utgave av Revisor Håndboken hvert år.

Det viser seg at daglig leder eller styret ofte ikke involverer seg tilstrekkelig i prosessen med å utarbeide årsregnskapet.⁸⁴ Dette kan komme til å koste dem dyrt og det har ofte ført til dårlig kvalitet på regnskapet. Både daglig leder og styret har et klart ansvar for å kvalitetssikre informasjonen for å skape seg et godt grunnlag å fatte beslutninger på. Med dette kan ikke styret eller daglig leder høres med at revisor ikke hadde påpekt feilen i regnskapet. Styret har en selvstendig plikt til å påse og daglig leder en selvstendig plikt til å sørge for, at selskapets regnskap er i henhold til lov og forskrifter.⁸⁵ Men både styremedlemmer, daglig leder og revisor kan bli solidarisk ansvarlig om retten finner at hver av dem er ansvarlig for feilen eller misligheten og dette fører til samme skade.⁸⁶

Konklusjonen blir at ved feil og misligheter med årsregnskapet er det daglig leder som har ansvaret for at det ikke er i samsvar med lov og forskrifter, men at styret har et overordnet ansvar som strekker seg lenger. Revisors oppgave er i utgangspunktet kun å føre kontroll med regnskapet.

4.3 Ansvar for at formuesforvaltningen er ordnet på en betryggende måte.

Som i avsnittet over er også ansvaret for at formuesforvaltningen lagt til daglig leder, styret og revisor. Daglig leder skal sørge for at formuesforvaltningen er ordnet på en betryggende måte, jf. asl. § 6-14 (4). Videre er styret pliktig til å påse at formuesforvaltningen er gjenstand for betryggende kontroll, jf. asl § 6-12 (3). Og til slutt skal revisor se etter at denne formuesforvaltningen er ordnet på en betryggende måte og med forsvarlig kontroll, jf. revl. §5-1 (2).

Daglig leders ansvar for å ordne formuesforvaltningen retter seg mot den interne kontrollen på dette området. At forvaltningen av selskapets eiendeler, så som eiendom, inventar osv,

⁸⁴ Rødssæter RoR 2. 2004 s. 27

⁸⁵ Rødssæter s. 28

⁸⁶ Skl. § 5-3

men også forretningsmessige transaksjoner⁸⁷, en gjenstand for kontroll og ettersyn. Her må det påpekes at daglig leder må holde seg innen for sitt kompetanseområde og ikke gå utover de grenser som er satt i asl. § 6-14 (2). Daglig leders ansvar her er antatt at overlappes av styret ansvar etter asl. § 6-12 (3). Daglig leder har det umiddelbare hovedansvaret for internkontrollen, og styret har det overordnede ansvaret for formuesforvaltningen utad i forhold til kreditorer og andre tredjemenn⁸⁸, jf. asl. §6-30. Etter asl. § 6-15 skal daglig leder i møte med styret underrette det om selskapets virksomhet, stilling og resultatutvikling. Her skal daglig leder informere styret om typiske saker som har med formuesforvaltningen å gjøre, slik at styret kan holde tilstrekkelig kontroll med den.

Som vi ser påligger dette formuesforvaltningsansvaret selskapets ledelse, og revisor plikter å se etter om det er ordnet på en betryggende måte, jf. revl. § 5-1 (2). Dette ”se etter”-ansvaret er som uttrykket selv sier, bare en plikt til å se etter at ledelsen har utført sine plikter i forhold til formuesforvaltningen. I forarbeidene poengteres det at det som ligger i dette ansvaret er at revisor skal føre kontroll med at styret oppfyller de plikter lovgivningen har pålagt dem, men denne kontrollen strekker seg ikke utover styrets vedtak.⁸⁹

Tideliggere i forarbeidene uttrykker utvalget at *”revisjonsbestemmelsene i revisor- og aksjeloven stiller således først og fremst krav om finansiell revisjon. Når det gjelder forvaltningsrevisjon eller revisjon av operasjonell art vil et flertall av dagens revisorer med henvisning til formålet anse at slik revisjon begrenses til områder og oppgaver som helt naturlig er del av eller følger av den finansielle revisjonen.”* Ut fra dette kan vi si at det er de mangler ved formuesforvaltningen og kontroll ved denne som revisor oppdager som en del av den finansielle revisjonen han plikter å si ifra om. Her må den enkelte revisor utføre revisjonen slik at den harmonerer med god revisjonsskikk. Dette må nok selvfølgelig variere med hensyn til hva slags foretak det er snakk om og hvordan revisor anser ledelsens kontroll. Har det foretaket revisor reviderer en ganske ”slett” ledelse som ikke har en

⁸⁷ Cordt-Hansen s. 148

⁸⁸ Woxholth s.181

⁸⁹ NOU 1997: 9 s. 189

betryggende kontroll ved formuesforvaltningen, taler dette for at revisors ansvar skjermes og han bør absolutt, med hjemmel i revl. § 5-2 (4) nr. 2, informere ledelsen om dette. For å få et klarer syn for hvor grensen mellom ledelsen og revisor går med tanke på ansvaret for formuesforvaltningen, må vi se hen til rettspraksis. Høyesterett avsa en ganske klar dom om dette i Rt. 2003 s. 696, den såkalte Ivaran-dommen. Daglig leder i Ivaran Shipping hadde foretatt omfattende og tildelt spekulativ valutahandel som hadde påført selskapet store tap. Selskapet anla erstatningssak mot revisor for ikke å ha hindret eller redusert selskapet tap knyttet til disse valutahandlene. Retten sier; *"Det fremgår av det jeg har redegjort for, at lovgivningen tillar revisor visse oppgaver også her [med formuesforvaltningen]. Men når vi er utenfor de oppgaver som knyttet seg til årsoppgjør og regnskap, må utgangspunktet etter mitt mening være at primæransvaret for å føre kontroll med As disposisjoner lå hos styret. Revisors plikt måtte først og fremst være å reagere hvis han var blitt oppmerksom på uregelmessigheter som kunne gi fare for tap, og som han måtte regne med at styret ikke kjente til. I vurderingen må det få betydning hvilke kunnskaper henholdsvis revisor og styret hadde, og også hvilke kunnskaper revisor måtte regne med at styret hadde.*⁹⁰ Retten begrunner dette synet med at styret er nærmere daglig leder og hans handlinger, de fikk hans rapporter på hvordan ting gikk osv, og er dermed også nærere til å bære ansvaret for skadene som følger av hans handlinger.⁹¹ Denne dommen er avsagt etter den gamle revisorloven⁹², men det kan nok antas at revisors ansvar og oppgaver knyttet til forvaltningsrevisjonen, vil bli vurdert på samme måte etter den nye loven.⁹³

Konklusjonen blir at daglig leder har ansvaret for den interne formuesforvaltningen begrenset opp til saker av stor betydning for foretaket. Styret har ansvaret for den eksterne formuesforvaltningen og kontrollere daglig leders forvaltning. Revisors "se etter"-ansvar omfatter bare å si ifra om feil ved formuesforvaltningen.

⁹⁰ Avsnitt 60

⁹¹ Se for eksempel avsnitt 70 og 76

⁹² Revisorloven av 1964

⁹³ Cordt-Hansen s. 153

4.4 Ansvar for feil ved kapitalinnskudd

Nå har vi sett på to tilfeller som kan medfører ansvar for styret, daglig leder og revisor, nemlig hvem som har ansvaret for feil ved årsregnskapet og ved formuesforvaltningen. Men også utenfor disse tilfellene kan styret, daglig leder og revisor bli erstatningsansvarlige.

Her vil jeg ta for meg hvem som har ansvaret for feil ved bekreftelse av kapitalinnskudd. Dette gjelder kapitalinnskuddet ved stiftelse og førstegangsregistrering, men også ved en senere kapitalforhøyelse av aksjekapitalen.

Etter lov av 21. Juni 1985 nr. 78 om registrering av foretak (fregl.) § 3-1 nr. 1, jf. asl. § 2-2 nr. 4, skal selskapet registrere hva selskapets aksjekapital pålyder i Foretaksregisteret. Om denne bekreftelsen er feil og den innberettede aksjekapitalen ikke stemmer med den faktisk innbetalte aksjekapital, kan både styret og revisor bli erstatningsansvarlige.

I den nye aksjeloven fra 1997 ble det tatt inn en ny regel i § 2-19, om at revisor og styremedlemmene er solidarisk ansvarlig for det som måtte mangle av den innmeldte aksjekapitalen. Ansvar i første ledd er modifisert i andre ledd til kun å ramme kontantinnskudd og for tingsinnskudd som mangler helt. Denne regelen er et klart objektiv ansvar som gjelder uansett om styret eller revisor har utvist skyld. Regelens formål er å beskytte kreditorers interesser i selskapet. At de kan bygge på at den oppgitte aksjekapitalen faktisk stemmer med de midlene som foreligger i selskapet. Mange vil nok kalle dette et garantiansvar som faller utenfor erstatningsrette.⁹⁴ Ser vi på siste punktum i første ledd av § 2-19 blir dette enda klarere, da regelen gjelder selv om det ikke er voldt skade. Det er et absolutt vilkår for å kreve erstatning at den eventuelle skadelite har blitt påført en skade.

Jeg vil i den videre drøftelse ta for meg de forhold som ikke rammes av asl. § 2-19 ved bekreftelsen av kapitalinnskudd. Om hvordan tegning av aksjeinnskudd i annet enn penger skal foregå og vilkårene for dette finner vi i asl. § 10-2. Finner styret eller revisor at hefter

⁹⁴ Hirsch RoR nr. 7 2004 s. 44

mangler ved tingsinnskuddet fra en aksjonær, plikter vedkommende å erstatte selskapet dets tap ved mangelen, jf. asl. § 2-14.

Hvem har ansvaret for at verdien av tingsinnskuddet ikke stemmer med den faktiske kapitalen? Før selskapet meldes inn i Foretaksregisteret må aksjeinnskudd være ytet fullt ut, jf. asl. § 2-18 (2). I dette innebærer det at selskapet må opplyse om at det har mottatt aksjeinnskuddene og at dette er bekreftet av revisor. Ut fra dette kan vi si at både ledelsen, ved styret, og revisor bekrefter ved meldingen at aksjekapitalen er reell og at de dermed kan stilles til ansvar om så ikke er tilfelle. Ved feil ved verdisettingen av tingsinnskudd kan dette føre til ansvar for styret og revisor etter culparegelen i henholdsvis asl. § 17-1 og revl. §8-1. Etter denne kan bare den som har handlet uaktsomt stilles til ansvar og dermed bli krevd for det som mangler av aksjekapitalen.

Ved verdifastsettelsen av løsøre kan det nok stilles strengere krav til styret enn til revisor, grunnet styre har nærmere kjennskap til de faktiske kostnadene. Når det gjelder fast eiendom må man bygge på takstmannens rapport om verdisettingen og støtte seg til den. Ansvaret grunner her ut i om styret eller revisor handlet aktsomt da de bygget på takstrapporten. Burde de klart sett at denne ikke var riktig og begge skulle ha sett det kan de bli solidarisk for den verdien som mangler av aksjekapitalen.

Et annet sentralt spørsmål er også om tingsinnskuddet faktisk er overført til selskapet. For tingsinnskudd som er løsøre, må det i utgangspunktet kreves at overføringen har fått rettsvern i forhold til overdragerens kreditorer. Rettsvern ved overdragelse av løsøre oppnås ved overlevering til selskapet.⁹⁵ Ved fast eiendom er det ingen lovpålagt plikt at overdragelsen til selskapet blir registrert. Men som vanlig sikres overføringen ved at den tinglyses i Brønnøysundregistrene.

Konklusjonen er at ved feil ved kapitalinnskudd som gjelder tingsinnskudd gjelder det i utgangspunktet et individuelt ansvar for revisor og styremedlemmene.

⁹⁵ Hirsch s. 44

4.5 Betraktninger rundt ansvarsfordelingen

Jeg har nå sett på ansvarsfordelingen ved noen typetilfeller. Og ut fra et selskapsrettslig perspektiv er det klare utgangspunkt, som lovgiver har gitt uttrykk for, at styret har det overordnede ansvar for selskapets anliggende. Styret skal føre kontroll med driften av selskapet gjennom daglig leder, er den som binder selskapet i viktige saker og er den som har ansvaret for at aksjekapitalen er reell og forsvarlig.⁹⁶ Daglig leder skal stå for den daglige driften av selskapet og er underlagt styret i alle viktige saker og svarere til det. Revisor har et ansvar for å føre kontroll med selskapet. Den primære oppgaven er å stå for den rent finansielle kontrollen gjennom revisjon av regnskapet. Sekundært skal revisor kontrollere formuesforvaltningen og internkontrollen i selskapet samt å bekrefte om kapitalinnskuddet er reelt. Dette er den selskapsrettslige ansvarsfordelingen, men ser vi på den erstatningsrettslige fordelingen blir stillingen annerledes. I utgangspunktet er ansvarsfordelingen den samme som for det selskapsrettslige at daglig leder kan stilles til ansvar om han har handlet uaktsomt i forhold til lov og forskrift. Det samme gjelder for styret og revisor. Men vi har en regel i norsk rett som sier at dersom det er flere som plikter å betale erstatning for samme skade, hefter de solidarisk for denne, jf. skl. § 5-3. Dette har ført til at det ansvaret som egentlig ligger til daglig leder og styret, som har ansvaret for driften, har blitt mer eller mindre flyttet over på revisor. Som kjent er revisor pliktig til å tegne ansvarsforsikring for den jobb de utfører. Dette er grunnen til at revisor ofte blir stående alene med ansvarlig for skader som daglig leder og styret også er skyld i. I og med at revisor er forsikringspliktig og det normalt er lite verdier å hente hos daglig leder eller styremedlemmer, vil skadelidte normalt søke å få erstatning der hvor det er lettest, nemlig hos revisor. Selv om revisor i neste omgang kan søke regress hos daglig leder eller styremedlemmer, jf. skl. § 5-3 (2), blir det i praksis ikke snakk om noen likestilling av ansvaret. Grunnen til at lovgiver har ønsket å videreføre denne ansvarsmodellen, skjønt det var oppe til diskusjon både i utvalget til den nye aksjeloven og den nye revisorloven⁹⁷, er hensynet til at skadelidte skal få dekket sitt tap fullt ut.

⁹⁶ Asl. § 3-5

⁹⁷ Ot.prp.nr.23 (1996-1997) s. 85-86 og NOU 1997: 9 s. 176-177

Forhold som gjør at denne forskyvningen av ansvaret kan være forsvarlig er, som forarbeidene argumenterer med⁹⁸, at ansvaret ved uforholdsmessige forhold kan lempes etter skl. § 5-2.

Et annet faktiske forhold som rettspraksis har vist, er at det sjeldent blir påvist tilstrekkelig årsakssammenheng mellom revisors handlinger og skaden.

I det rent ”praktiske” liv har det vist seg at fokuset gjennom aviser og TV hovedsakelig er rettet mot daglig leder eller styret. Man ser ofte at disse har gjort grove feil og massemediene ”blåser” dette opp til store saker. Men når man skal ordne opp på kammerset (i domstolene) etterpå, er det revisor som sitter igjen med den største delen av tapet.

5 Konklusjon

Gjennom arbeidet med denne oppgaven har jeg kommet til følgende konklusjon:

Daglig leder har ansvar for alt som innebærer den daglige ledelse, i det ligger den interne drift og regnskapsføring. Styret har et overordnet ansvar for hele forvaltningen av selskapet og at det er forsvarlig organisert. Mens revisor har et kontrollansvar for virksomheten hva angår den økonomiske situasjon.

Erstatningsrettslige regler bidrar til at ansvaret i særlige tilfeller skyves i realiteten over på revisor, som blir jevnstilt med daglig leder og styret og må svare erstatning for feiltrinn disse har gjort.

⁹⁸ NOU 1997:9 s. 177

6 Litteraturliste

6.1 Bøker og tidsskriftartikler

Andenæs, Mads Henry. *Aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper*. Oslo, 2006

Cordt-Hansen, Hans. *Revisorloven med kommentarer*. 2. utg Oslo, 2003

Gisle, Jon. *Jusleksikon*. 2. utg Drammen 2002

Gulden, Bror Petter. *Den eksterne revisor*. 3. utg Oslo, 1996

Hirsch, Erik. *Revisors ansvar for avdekking av misligheter*. Revisjon og Regnskap 2004 nr. 7 s. 35-44

Lødrup, Peter. *Lærebok i erstatningsrett*. 4. utg Oslo, 1999

Normann Aarum, Kristin. *Styremedlemmers erstatningsansvar i aksjeselskaper*. Oslo 1994

Norsk Lovkommentar. Bind 3. 2005

Revisors Håndbok 2009

Rødssæteren, Kåre. *Årsregnskap og årsberetning: styrets og ledelsens ansvar*. Revisjon og Regnskap 2004 nr.2 s. 27-30

Smith Ulseth, Terese. *Daglig leders stillingsvern. Samspill og kollisjon mellom selskapsrett og arbeidsrett*. Arbeidsrett. 2006 vol. 3 nr. 3 s. 186-208

Woxholth, Geir *Selskapsrett* 2. utg Oslo 2007

6.2 Lov- og forarbeidsregister

1997 Lov om aksjeselskaper (aksjeloven) av 13. juni 1997 nr. 44

1999 Lov om revisjon og revisorer (revisorloven) av 15. januar 1999 nr. 2

1998 Lov om årsregnskap mv. (regnskapsloven) av 17. juli 1998 nr. 56

1969 Lov om skadeserstatning (skadeserstatningsloven) av 13. juni 1969 nr. 26

2005 Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) av 17. juni 2005 nr. 90

NOU 1997: 9 Om revisjon og revisorer

NOU 1996: 3 Ny aksjelovgivning

NOU 2008: 16 Om foretaksstyring og tiltak mot manipulering av finansiell informasjon.

Ot.prp.nr. 75 (1997-98) Om lov om revisjon og revisorer

Ot.prp.nr. 23 (1996-1997) Aksjeselskaper og lov om allmennaksjeselskaper

6.3 Domsregister

Rt. 2003 s. 696

Rt. 1993 s. 1399

Rt. 1992 s 64

RG 1991 s. 956

RG 1996 s. 22

RG 1994 s. 145

RG 2008 s. 705

Eidsivating lagmannsrettsdom 16. august 2006
Borgarting lagmannsrettsdom 22. april 1998
Agder lagmannsrettsdom 31. januar 2008
Borgarting lagmannsrettsdom 20. desember 1996
Gulating lagmannsrettsdom 15. november 1994
Eidsivating lagmannsrettsdom 5. desember 1991

Kristiansand byrettsdom 21. desember 1987

